

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Zdenka Tluková

**Big boss, big trouble - velcí "šéfové", kteří nedopadli dobře ...
(kupř. K. Ley a spol. Enron, B. Madoff, příklady z ČR i odjinud)**

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Beňo

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR (PART TIME) STUDIES

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Zdenka Tluková

**Big boss, big trouble – big bosses that did not end up well
(f.e. Kenneth Lay and Enron company, B. Madoff,
examples from Czech Republic and from abroad)**

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Pavel Beňo

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 20. února 2013

Zdenka Tluková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce panu PhDr. Pavlu Beňovi za možnost zvolit si dané téma, za odborné vedení a poskytnuté rady v průběhu zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce je případovou studií dvou podnikatelských subjektů v USA a České republice – firem Enron a Švarc, ve své době úspěšných a inovativních firem. Práce popisuje změny v legislativách obou zemí, které následovaly po krachu obou firem, s důrazem na zákonné ukotvení tzv. švarcsystému v legislativě od devadesátých let do současnosti. Zároveň jsou zmíněny dopady obou případů na společenské, ale i politické klima ve společnosti a rovněž na oblast vzdělávání.

Klíčové pojmy

Enron, Kenneth Lay, Miroslav Švarc, osoba samostatně výdělečně činná, podnikatelská etika, švarcsystém, zákony, zaměstnanecký poměr.

Annotation

The bachelor thesis is a case study of two companies – Enron in the USA and a company Svarc in the Czech Republic. These were very successful and innovative companies in its time. The thesis describes the changes in legislation after the collapse of both companies. The emphasis is put on legislative process of self-employed people since early nineties till present days in the Czech Republic. There will be mentioned the impacts on social and political climate in the society and its influence on area of education too.

Key words

Business ethic, case studies, collapse, Enron, law, Svarc, self-employed persons.

OBSAH

ÚVOD	8
1. ENRON	10
1.1. Účetní metody	12
1.2. Jonathan Weil.....	13
1.3. Pád dolů	15
1.4. Kenneth Lay	17
1.5. Jeffrey Skilling	21
1.6. Sherron Watkins	22
1.7. Sarbanes-Oxley Act.....	25
1.8. Psychopati v organizacích	26
1.9. Moc.....	28
2. ŠVARC	30
2.1. Průběh kauzy Švarc.....	31
2.1.1 Novela č. 578/1991 Sb.	33
2.1.2 Novela č. 369/2000 Sb.	33
2.1.3 Novela č. 435/2004 Sb.	34
2.2. Reflexe v médiích I.	35
2.2.1 Novela č. 367/2011 Sb.	36
2.3. Práce cizinců na ŽL	38
2.4. OSVČ na českém trhu práce	40
2.5. Podíl OSVČ na zaměstnanosti v zahraničí	41
2.6. Reflexe v médiích II.	44
3. ETIKA	46
3.1. Historie podnikatelské etiky.....	47
3.2. ISO 26000:2010	49
3.3. Vzdělávání dospělých.....	50
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK	62

ÚVOD

Tato bakalářská práce se bude věnovat dvěma kauzám známých podnikatelských subjektů. Bankroty těchto firem, ale i společenská, politická a legislativní reflexe budou hlavním tématem této práce.

Vznik a zánik podnikatelských subjektů je v demokratické společnosti kontinuální proces. Krach sedmé největší firmy ve Spojených státech amerických poukázal na skutečnost, že i země s dlouhodobě kultivovaným podnikatelským prostředím a stabilizovaným právním systémem může čelit legislativnímu nedostatku či nedokonalosti. Výše nastíněný obecný problém se může ukázat jako mnohem palčivější v začínajících demokratických ekonomikách.

Rychlý vzestup od založení v osmdesátých letech a ještě rychlejší pád Enronu v roce 2001 znamenal nejen obrovské finanční ztráty pro jednotlivce, kteří přišli o mnohaleté úspory, ale především otřes důvěrou veřejnosti v korporátní společnosti. Zkrachovalý energetický gigant se stal symbolem nenasytnosti, chamtivosti a podvodného jednání manažerů. Morální a společenské dozvuky této kauzy byly sice přehlušeny událostmi z 11. září 2001, ale o sedm let později, v září 2008, kdy propukla světová ekonomická krize, se do popředí v plné síle dostaly nejen ekonomické problémy jednotlivců, korporátních firem či celých zemí, ale i význam slov jako morálka, hazard, etika podnikání, důvěryhodnost nebo populizmus či naopak zodpovědnost šéfů finančního průmyslu a vlád jednotlivých států v globální ekonomice.

Kauza benešovského podnikatele nemá atributy světového problému, přesto velmi dobře ilustruje české podnikatelské prostředí devadesátých let. Po roce 1990 bylo možné začít ihned podnikat, ale dle pravidel, která se formulovala až dodatečně. Nevyhovující a pomalu aktualizovaná legislativa dala příležitost podnikatelům rozvíjet a používat metody a postupy, které nebyly vysloveně zakázány. To byl případ i nežádoucích pracovních jevů v zaměstnávání osob, které do praxe uvedl Miroslav Švarc.

Podnikatel ve stavebnictví, Miroslav Švarc, počátkem devadesátých let zbohatl bleskovým způsobem, stejně rychlý však byl i jeho konec. Nicméně jeho odkaz je patrný dodnes: stát se více než dvacet let lopotně snaží o legislativní nápravu věcí v oblasti zaměstnanosti, která se díky Švarcovi tak blízce prolíná se soukromým

podnikáním. Kauza švarcsystému se stala zajímavým materiálem pro posouzení kontinuity postupů v legislativní sféře, kontrolních státních orgánů či nesourodosti výroků a postojů exekutivních představitelů této země.

Důvodem pro výběr tématu byla nejen společenská aktuálnost obou kauz, ale i skutečnost, že nastíněná problematika úzce koresponduje se studijním zaměřením autorky. Dalším důležitým argumentem pro výběr tématu byla znalost dané problematiky a její široké uplatnění v praxi.

V případě detailních znalostí okolností potírání švarcsystému může být uvedeno jejich uplatnění v personalistice při přijímání zaměstnanců nebo při vyhodnocování možností využití outsourcingových služeb ve firmách. Kauza Enronu umožňuje uplatnění v oblasti vzdělávání dospělých, např. školení manažerů pro rozvoj jejich kompetencí, pro řízení v krizových situacích nebo při integraci etických témat do vzdělávání dospělých.

Cílem bakalářské práce bude teoreticky zpřístupnit dostupné informace z domácích a zahraničních zdrojů, zmapovat krach firem Enron a Švarc, popsat jejich vývoj v čase a přiblížit následné změny v legislativách obou zemí. Metodologicky bude v práci využita především analýza sekundárních dat.

Práce bude čerpat z odborné literatury, která se vztahuje k dané problematice. Zahrnuty budou i články z periodik a také relevantní internetové zdroje. Důležitým pramenem budou Zákony České republiky. V bakalářské práci bude odkazováno formou harvardského systému.

1. ENRON

Společnost Enron vznikla v roce 1985 fúzí dvou plynových společností, Houston Natural Gas a Internorth. Za velmi krátkou dobu se společnost stala největším vlastníkem plynovodů ve Spojených státech a neúspěšnějším průkopníkem deregulací cen energií. Široce rozvrstvené impérium zaměstnávalo po celém světě téměř 21 000 lidí. Jak uvedl autor článku – vhodně nazvaným *Enron the Incredible*¹ – Dan Ackman, pro časopis Forbes, byl Enron v roce kdy zbankrotoval největším obchodníkem s energiemi ve Spojených státech a sedmou největší americkou společností dle obrátu (online, cit. 2012-12-27). Texaská společnost dokázala téměř 15 let přesvědčivě tvrdit, že vše, čeho se dotkne, se přemění ve zlato. Ambice firmy dobře vystihuje často citovaná věta jejího hlavního představitele, Kennetha Laye: *„Rádi o sobě přemýšlíme jako o Microsoftu ve světě energií“*². (BBC, Kenneth Lay: A fallen hero, online, cit. 2012-26-11)

Spojením dvou výše uvedených silných energetických firem vznikla síť plynovodů v délce 37 000 mil. Mezi hlavní odběratelské státy patřila Kalifornie, Florida a Texas. Robert Cole (1985) k této fúzi uvedl, že byla zrealizována ve velmi krátkém časovém horizontu a výkonným ředitelem se podle dohody, od 1. ledna 1987 stal Kenneth Lay. (The New York Times, Gas Pipeline Giant Agrees To Merge, online, cit. 2012-12-4)

Jak uvádí Václav Klusoň (2009) společnost nakupovala zemní plyn od těžebních společností a prodávala ho svým zákazníkům na základě dlouhodobých kontraktů. Po deregulaci cen energií se většina obchodů realizovala za platné tržní ceny a dosahovaná míra zisku přesahovala náklady kapitálu. V této době již začala firma uplatňovat diverzifikační strategii a postupně pronikala i do dalších oborů podnikání, jako elektrická energie, uhlí, ocel, papír, celulóza, optické kabely a vodní průmysl. Deregulace cen energií ale samozřejmě vedla ke kolísání cen energií. Enron se snažil předejít změnám cen vytvořením tzv. plynové banky. Tato finanční instituce, známá pod jménem Enron Capital and Trade Resources, nabízela v podmínkách deregulovaného trhu dodávky za ceny, které byly postaveny

¹ Překlad autorky: Enron ten výjimečný

² „We like to think of ourselves as the Microsoft of the energy world.“

na dlouhodobé prognóze tržních cen. Právě tato finanční instituce sehrála důležitou roli v krachu Enronu.

Klusoň (2009) dále vysvětluje, že problémy Enronu byly umocněny také jeho expanzí do zahraničí. Zásadou obchodní strategie bylo, že se Enron angažoval především v zemích, kde byl obchod s energiemi již deregulován. Od devadesátých let firma expandovala do následujících oblastí: do Číny, Indie, na Střední Východ a do Jižní Ameriky. Později se ukázalo, že angažovanost na těchto trzích byla nejen ekonomicky, ale i politicky velmi riziková. Návratnost těchto mohutných investic byla kalkulována v dlouhodobém časovém horizontu a průběžné ztráty z těchto investic výrazně podřývaly finanční zdraví Enronu.

Jako příklad může posloužit investice v indickém Dabholu. Jak uvádí zpráva Committee on Government Reform (2002), určená pro americkou Sněmovnu reprezentantů, Enron zde v období 1995-1999 postavil elektrárnu The Dabhol Power Company. Tento velký projekt, v hodnotě téměř 3 mld. USD byl od samého počátku problémový, a to jak ze strany Indie, tak ze strany jednání a prosazování zájmů hlavního investora. Stejně tak bylo komplikované i profinancování projektu, od kterého později odstoupila Světová banka, odmítнувší ho nadále podporovat.

Zpráva dále poukazuje i na skutečnost, že Enron hrubě porušoval lidská práva místních obyvatel. Odpor protestujících usedlíků proti výstavbě elektrárny řešil použitím fyzického násilí, preventivním zatýkáním protestujících či zastrahováním. Bylo naplánováno, bez možnosti náhrady půdy či kompenzace, přemístit 2 000 lidí. Rovněž panovaly obavy související se znečištěním životního prostředí, především pitné vody a kontaminace půdy. Neetické jednání americké společnosti bylo opakovaně kritizováno organizacemi pro lidská práva, z nichž lze jmenovat Amnesty International a Human Rights Watch. Enron byl nucen z projektu odstoupit. Jeho ztráty byly odhadovány na 1 mld. USD.

Nakonec tato investice Enronu, jejímž cílem bylo etablování společnosti na rozvíjejících se asijských trzích, skončila fiaskem. Jak bylo později postupně odkrýváno, Dabhol byl pouze jednou z mnoha částí puzzle, jednou z mnoha neúspěšných investic, jejichž složení a zapadnutí do sebe v konečném výsledku vedlo k bankrotu společnosti.

Jako dodatek k výše uvedenému textu si autorka dovoluje uvést „perličku“ z Výroční zprávy Enronu za rok 1998, tedy z období výstavby elektrárny v Dabholu. Citát vynikne obzvlášť tehdy, seznámí-li se čtenář hlouběji se zprávami výše

uvedených agentur, které sledovaly porušování lidských práv chudých indických rolníků v souboji s energetickým gigantem: „*Netolerujeme hrubé nebo nezdvořilé zacházení. Nemilosrdnost, necitelnost a nadutost zde nemají místo*“³.“ (Enron Annual Report 1998, online, cit. 2012-22-11)

1.1. Účetní metody

Mark-to-market model

Další z důležitých okamžiků v historii firmy přišel v roce 1992, kdy Securities and Exchange Commission⁴ odsouhlasila používání účetního modelu, který se nazývá Mark-to-market. Kluson (2009, s. 168) o fungování tohoto účetního modelu uvádí: „*Jedním z používaných pravidel bylo oceňování těchto toků na základě prognóz očekávaných hodnot, jež prováděli manažeři společnosti, obvykle bez přihlédnutí k pravděpodobným komplikacím v průběhu realizace projektu. Celkový příjem společnosti byl tedy výsledkem odhadu současné hodnoty budoucích čistých hotovostních toků /net future cash flows/ a to přesto, že v některých případech představovala realizace projektů a s ní spojené náklady vážné problémy. Tak vznikala narůžovo zkrácený obraz hospodaření společnosti.*“

SPE

Special Purpose Entities⁵ /dále SPE/ Enronu poskytovaly další možnost, jak vylepšovat hospodaření. Dle Klusoně (2009) využíval Enron těchto jednotek k financování nákupu zásob zemního plynu od těžebních společností. SPE byly samostatnou účetní jednotkou oddělenou od Enronu. Podmínkou bylo, aby měla nezávislá třetí osoba rozhodující podíl na aktivech ve zmiňovaných jednotkách.

³ „We do not tolerate abusive or disrespectful treatment. Ruthlessness, callousness, and arrogance don't belong here.“

⁴ Pozn. autorky: Komise pro cenné papíry

⁵ Překlad autorky: Jednotky zvláštních účelů

Tímto převáděním finančních toků Enron skrýval svoji zadluženost, podhodnocoval závazky a nadhodnocoval zisky. Tyto na Enronu nezávislé firmy bylo obtížné kontrolovat a Enron těchto účelově zřízených firem používal několik stovek. Je tedy možné říci, že byl v této oblasti skutečně kreativní. SPE byly velmi často založeny v daňových rájích.

Jak píše Klusoň dále (2009, s. 169), „*Účetní hry se začaly komplikovat a jejich účinnost vytrácet v okamžiku, kdy se ukázalo, že řada investic je ztrátových a že musejí být odepsány.*“

Jak uvádí Niskanen (2005) účetní pravidla dovolovala účtovat dluhy vzniklé SPE mimo účetní knihy sponzora, tedy Enronu. Toto pravidlo platilo za předpokladu, že vnější investor vlastnil alespoň 3% jmění. Po pádu Enronu bylo toto procento navýšeno na 10%. Dalším problémem Enronu bylo, že tyto účelově zakládané firmy měly být nezávislé na sponzorské firmě. Zde bylo několikrát prokázáno, že tyto SPE byly ovládány a kontrolovány úředníky Enronu.

1.2. Jonathan Weil

Jméno tohoto novináře se nestalo tak známým, jako jména jiných dvou novinářů, Boba Woodwarda a Carla Bernsteina, kteří investigativní novinářskou prací odhalili pozadí skandálu Watergate⁶. Přesto na sebe Jonathan Weil výrazně upozornil.

Mladý novinář pokrýval oblast účetnictví pro The Wall Street Journal a byl to právě on, kdo jako první veřejně poukázal na skutečnost, že vykazované zisky společnosti Enron jsou kalkulovány z nezrealizovaných kontraktů tzv. mark-to-market model.

V článku, zveřejněném dne 20. září 2000 v prestižním periodiku The Wall Street Journal, nazvaném Energy traders cite gains, but some math is missing⁷, Weil napsal, že uvedený účetní model například ve třetím čtvrtletí roku 2000 vygeneroval zisk 747 miliónů dolarů. Pokud by ale tento předpokládaný účetní zisk nebyl kalkulován,

⁶ Pozn. autorky: Skandál, který vedl v roce 1974 k rezignaci republikánského prezidenta Nixona. Zmínění novináři odhalili, že vloupání do bytového komplexu, kde sídlila Demokratická strana, bylo součástí velkého spiknutí, které bylo vedeno z Bílého domu. Skandál Watergate je považován za největší kauzu v dějinách žurnalistiky.

⁷ Překlad autorky: Obchodníci s energií hlásí zisk, ale matematika zde chybí

společnost by byla v hlubokém mínusu. Článek v prestižním periodiku samozřejmě vzbudil velký ohlas. Již v prvním odstavci novinář přímočaře uvedl: *„Nestálé ceny za přírodní plyny a elektřinu vytvářejí vysoké nárůsty zisků ve společnostech, které obchodují ve velkých obchodních skupinách. Ale investoři, kteří na tyto zisky spoléhají, mohou brzy splakat nad výdělkem⁸.“* (Weil, online, cit. 2012-12-02)

Sám autor výbušného článku k tomu později v rozhovoru s Ericem Celestem pro The Dallas Observer řekl, že: *„nepsal o tomto tématu s cílem dostat společnost do smrtelných křečů, ale našel údaje, které ukazovaly na fakt, že společnost není tak silná, jak se prezentuje⁹.“* (Celeste, online, cit. 2012-12-02)

Ačkoliv dal Weil „pouze“ do souvislostí dostupné informace, byl to právě on, kdo jako první poukázal na skutečnost, že tato účetní technika může představovat velký problém. Názor Weila byl v této době ještě ojedinělý, ale postupně narůstající mediální zájem o vysvětlení způsobu, jak energetický gigant dosahoval tak vysokých zisků a následné neurčité, zastřené odpovědi předních představitelů firmy, začínaly znepokojoval investorskou veřejnost.

Enron byl ale zatím stále na vzestupu. Hodnota akcií dosáhla, měsíc před vydáním výše zmíněného kritického článku Weila, rekordní hodnoty 90,58 USD za kus (viz. tabulka 1).

Mediálně byl Enron oslavován, např. časopisem Fortune Magazine byl za rok 2000 vyhodnocen jako America's most innovative company¹⁰, a to již po páté v řadě¹¹. Kladné ohlasy ze strany profesionálů, kontakty se světem politiky, navazování mezinárodních vztahů, to vše ukazovalo společnost v dobrém světle. Události ale brzy nabraly rychlý spád.

⁸ „Volatile prices for natural gas and electricity are creating high-voltage earning growth at some companies with large energy-trading units. But investors counting on these gains could be in for a jolt down the road“.

⁹ „I didn't write about the issue that drove it into a death spiral. But it was an issue that showed the company was not as strong as it presented itself to be.“

¹⁰ Překlad autorky: Americká nejvíce inovativní firma

¹¹ Pozn. autorky: šestý titul v nepřerušené řadě obdržel Enron ještě v roce 2001

1.3. Pád dolů

Složité účetní machinace, kterými byly přesouvány miliardové dluhy na fiktivní obchodní partnery, již nestačily vyrovnávat finanční problémy společnosti. Na veřejnost se začaly dostávat zprávy o dluzích Enronu, což u investorů a překupníků způsobilo paniku a snahy k odprodeji akcií stlačovaly jejich cenu velmi rychle dolů.

Cílem této práce není analyzovat příčiny pádu Enronu, přesto se autorka domnívá, že by měl být podán alespoň základní nástin důvodů, které vedly ke krachu energetického gigantu.

Z výše uvedeného lze usuzovat na tyto hlavní příčiny:

- Špatné zahraniční investice: již zmíněná elektrárna v Dabholu, elektrárna Cuiaba v Brazílii, vodárna Azurix a mnohé další. Zisky z těchto energetických projektů byly nadhodnoceny, mnohé se nezrealizovaly;
- Firma investovala do širokého spektra nových aktivit, které vydávala za inovační strategii. Mnohé z těchto aktivit nepřinášely zisk. Jako příklad může být uvedeno spuštění obchodování a investice do EnronOnline, v okamžiku, kdy se na přelomu tisíciletí mnoho firem a investorů spálilo na splasknutí technologické bubliny;
- Machinace s účetními výkazy – model mark-to-market dovozoval nadceňovat zisky společnosti;
- Trvalé vylepšování příjmů společnosti. Na tomto se částečně podílela i auditorská společnost Arthur Andersen;
- V okamžiku zveřejňování problémů se investiční společnosti, individuální investoři, věřitelé, partneři v druhé polovině roku 2001 snažili hromadně prodávat akcie Enronu. Byl nastartován tzv. medvědí trend, kdy hodnota akcií šla trvale dlouhodobě dolů;
- Spory a nevraživost v managementu společnosti, vzájemné cílené neinformování, jejich soupeření mezi sebou, zatajování podstatných informací. Stejně tak podlomilo finanční zdraví kolosu vyplácení mnohamiliónových platů, bonusů, odstupného a dalších finančních příjmů top managementu především v letech 2000-2001, kdy již Enron bojoval s nedostatkem finančních zdrojů.

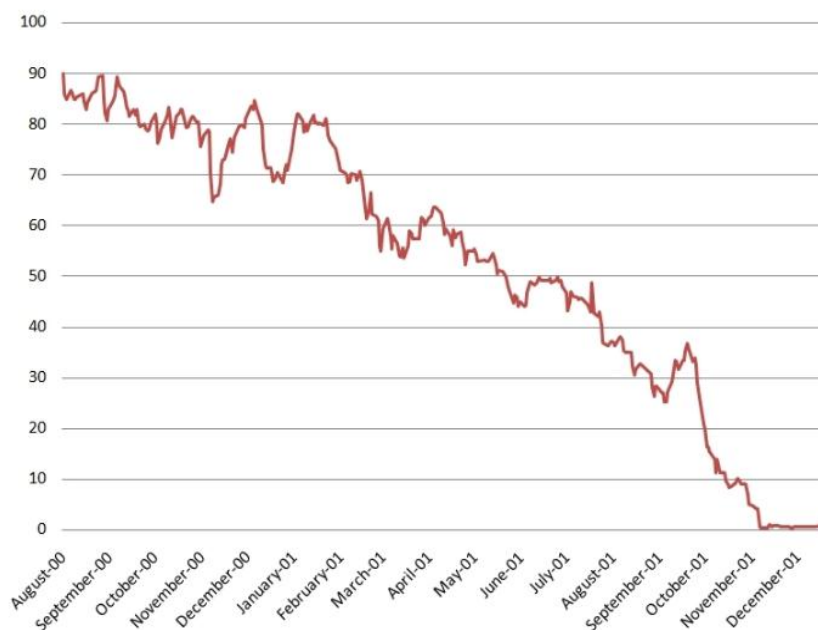
V prosinci 2001 Enron požádal o ochranu před věřiteli, což znamenalo vyhlášení bankrotu. Zaměstnání ztratilo 21 000 zaměstnanců, o velké peníze přišli zaměstnanci a drobní investoři znehodnocením akcií, které vlastnili. Další obrovská ztráta, která tvrdě zasáhla i bývalé zaměstnance, byla v podobě totálního znehodnocení penzijního podnikového fondu. Mnoho lidí tak přišlo o často celoživotní úspory.

Krach Enronu byl označován jako největší firemní kolaps od Velké ekonomické krize v třicátých letech minulého století. Skandál rovněž poukázal na potřebu významných reforem v účetních pravidlech a v pravidlech správy společností. Třetí oblastí, kde bylo poukazováno na nedostatky, byla etická kvalita kultury podnikání a etika obchodních společností celkově.

Situaci ve svých pravidelných rozhlasových projevech opakovaně komentoval i prezident George W. Bush. Například v rozhlasovém projevu ze dne 20. července 2002 vyjádřil znepokojení nad vzniklou situací následovně: *„Neetické obchodní jednání, které započalo v konjunktúře devadesátých let, je odhaleno. Investoři přišli o peníze, penzisté ztratili jistotu a dělníci práci. Důvěra Američanů byla otřesena. Neetické obchodní praktiky vedoucích představitelů korporací se rovnají krádeži a podvodu¹².“* (The White House, online, cit. 2012-25-11)

¹² „Unethical business conduct that began in the boom of the 1990s is being uncovered. Investors have lost money. Some in retirement have lost security. Workers have lost jobs, and the trust of the American people has been betrayed.“

Obrázek 1: Vývoj ceny akcií Enronu v období srpen 2000 – prosinec 2001

Zdroj: Wikimedia Commons, online, cit. 2012-12-11

1.4. Kenneth Lay

Nejvýraznější postava energetického kolosu, která se během několika měsíců stala z hrdiny Wall Streetu veřejným nepřítelem č. 1. Mezi Laye a Enron bylo možné dát rovnítko. V roce 1985 stál Lay u zrodu společnosti. S jeho jménem je spojen její rozvoj stejně, jako byl tento vystudovaný ekonom označován za hlavního viníka krachu Enronu.

Profesní životopis ve zkratce:

- 1965: Ekonom, Exxon Corporation;
- 1969: Odborný poradce;
- 1971: Asistent vládní komise, Federal Power Commission;
- 1972: Náměstek ministra pro energetiku, Department of the Interior;
- 1974: Vice prezident, Florida Gas;
- 1976: Prezident, Florida Gas;

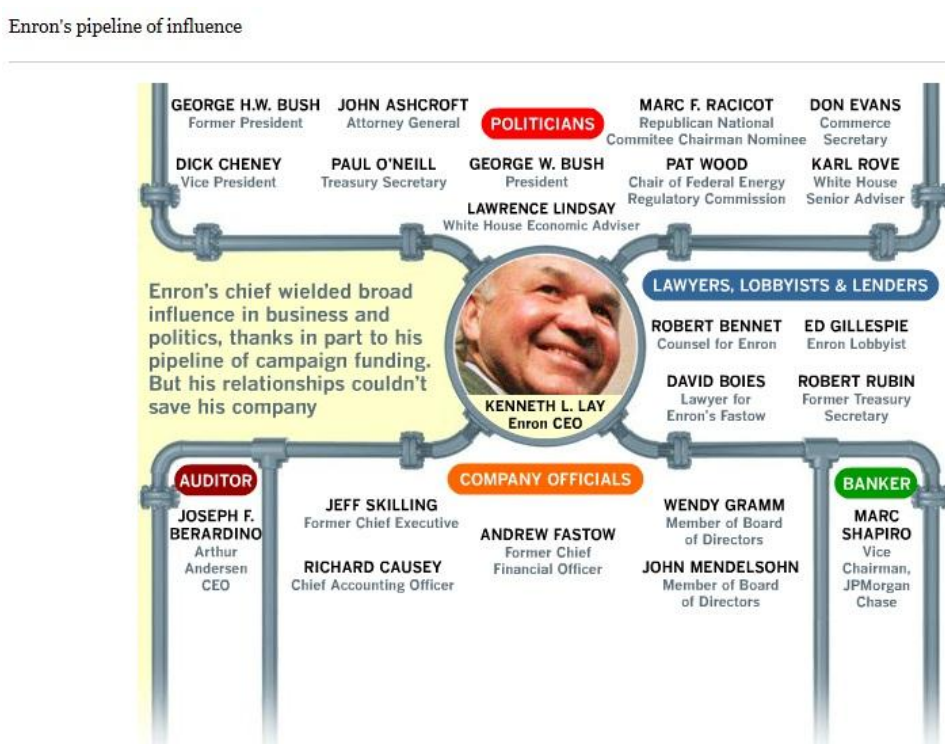
- 1979: Výkonný více prezident, The Continental Group;
- 1981: Prezident, COO, Transco;
- 1984: CEO, Houston Natural Gas;
- 1985: vznik Enronu;
- 1990: Předseda představenstva a CEO, Enron; spolupředseda, G-7 summit;
- 1992: Spolupředseda, výbor pro znovuzvolení prezidenta Bushe;
- 1992: Předseda, Republican National Convention (mítink), Houston;
- 1994: Asistoval v kampani Sheily Jackson-Lee k poražení kongresmana Craiga Washingtona;
- Únor 2001: Uvolnění pozice CEO v Enronu ve prospěch Jeffrey Skillinga;
- Srpen 2001: Vrací se do pozice CEO v Enronu;
- Leden 2002: Pod velkým tlakem rezignoval na pozici CEO Enronu, opouští představenstvo;
- Červenec 2004: obžalován;
- Květen 2006: uznán vinným v deseti bodech obžaloby z podvodů a zločinného spiknutí;
- Červenec 2006: umírá ve věku 64 let během dovolené, Colorado. (Encyclopedia of business, online, cit. 2013-02-04)

Kenneth Lay vstoupil do Enronu jako již zkušený obchodník s pověstí manažera-vizionáře. První zkušenosti s ekonomikou korporátních firem získal v Exxonu, poté vyučoval mikro a makroekonomii na Univerzitě George Washingtona v hlavním městě Spojených států. Uvádí se, že si během tohoto období vytvořil názor a představu, jak by měly trhy s energiemi fungovat – stal se z něj příznivec liberalizace trhů s energiemi. Po Washingtonském angažmá působil již jen v energetických firmách nebo ve státních úřadech, které tuto oblast dozorovaly nebo mohly ovlivňovat.

S tím jak rostl Enron, jeho zisky a ekonomický vliv, zvyšovalo se i renomé Kennetha Laye jako úspěšného manažera. Lay se rovněž výrazně angažoval v oblasti charity a veřejného života v Houstonu. Samotnou kapitolou v historii Enronu byly vztahy Laye s politiky, politickými stranami a lobbisty. Známa byla jeho přezdívka,

kteřou mu dal Prezident George Walker Bush – „Kenny Boy“¹³. V článku dopisovatele BBC z Washingtonu, Kevina Andersona, byla mocná korporace, vlastně až do svého rychlého kolapsu, médii oslavována. Podle názoru autora si Lay obratně udržoval přízeň vlivných novinářů a lobbistů, kteří byli pravidelně vypláceni z účtů Enronu. (online, cit. 2012-12-29)

Obrázek 2: Síť vlivu Enronu

Zdroj: Time Magazine, online, cit. 2012-12-28

Kenneth Lay si na stycích s vlivnými politiky velmi zakládal. Enron každoročně uděloval ocenění za mimořádné činy a přínos ve veřejném životě známým osobnostem. Cena se nazývala Enron Prize for Distinguished Public Service a mezi jejími příjemci byli např.:

- 1995: Colin Powel;

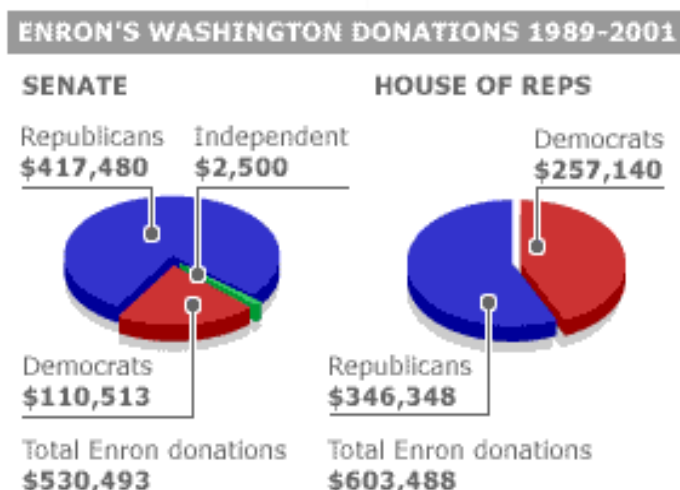
¹³ Pozn. autorky: President Bush se v době problémů Enronu od Laye veřejně distancoval.

- 1997: Michail Gorbačov;
- 1999: Nelson Mandela;
- 2001: Alan Greenspan.

Udělení ocenění ekonomovi Alanu Greenspanovi v listopadu 2001, pouhých 19 dní před vyhlášením bankrotu společnosti, vzbudilo značně negativní reakce. Greenspan, Chairman of the Federal Reserve of the United States¹⁴, při předávacím ceremoniálu převzal ocenění od Laye a během děkovné řeči vůbec nezmínil problémy Enronu. K udělení ceny poznamenal Paul Krugman z deníku The New York Times, že to bylo: „... jen další svědectví toho, jak je krachující energetický gigant propleten s vládoucí elitou¹⁵.“ (online, cit. 2012-12-29)

Lay si sice udržoval kontakty s politiky obratným kličkováním, ale svůj pozitivní obraz na veřejnosti velmi rychle ztratil. Jak napsal Opiel, počátkem roku 2002 byly zveřejněny informace o prodeji akcií Enronu za více než 1 mld. USD vrcholovým managementem v průběhu let 2000-2001. Zvláště neslavným se stal jeho e-mail, kdy ještě v září 2001 pobízel zaměstnance ke koupi akcií Enronu. (online, cit. 2013-02-04)

Obrázek 3: Finanční dary Enronu v letech 1989-2001 do Washingtonu

Zdroj: BBC, 1989 - 2001: Enron and Washington, online, cit. 2012-12-28

¹⁴ Překlad a pozn. autorky: předseda Federálního Rezervního Fondu Spojených států. Obdobná pozice jako Guvernér České Národní banky. Greenspan tuto pozici zastával v letech 1987-2006.

¹⁵ "It was just another indication of how deeply the failed energy company was enmeshed with our ruling elite."

Lay byl veřejným míněním označen za hlavního viníka krachu, a proto se zcela stáhl z očí veřejnosti. Byl obžalován z podvodů a zločinného spiknutí.

Během celého soudního procesu nikdy neuznal vinu a nepřiznal žádné chyby. Jeho poznámka během procesu mohla znít jako výsměch nebo nepochopení či odmítání reality: „*Měl jsem rád Enron. A velmi jsem měl rád jeho zaměstnance. Vedením Enronu jsem strávil polovinu svého profesionálního života. Myslím, že jsme vybudovali skvělou společnost. Změnili jsme trhy s energiemi po celém světě*“¹⁶.“ (Associated Press, online, cit. 2012-12-29)

V květnu 2006 ho soud uznal vinným v deseti bodech obžaloby a o dva měsíce později Lay zemřel na srdeční selhání.

1.5. Jeffrey Skilling

„*Jaký je rozdíl mezi Kalifornií a Titanikem? Na konci, když šel Titanik ke dnu, světla svítala*“¹⁷.“ (Skilling In: Daily Mail Reporter, online, 2012-12-29)

Výše uvedeným citátem muž Enronu č. 2 komentoval v roce 2000 výpadky v dodávkách elektrické energie pro Kalifornii, poté co Enron stále navyšoval ceny dodávek a uměle vytvářel nedostatek elektrické energie na trhu.

Zaměstnanci Enronu Skillinga pro jeho chování přezdívali „Darth Vader“, podle negativní postavy z Hvězdných válek. Skilling byl tvrdý manažer, který do Enronu přišel z poradenské firmy Mc Kinsey & Company. V závěrečné fázi existence Enronu Skilling na šest měsíců vystřídal Laye na pozici výkonného ředitele firmy.

Skilling v Enronu zavedl nelítostnou firemní kulturu, která štvála zaměstnance proti zaměstnanci. Pracovníci byli neustále propouštěni a nahrazováni novými. Tento model nazval Performance Review Committee¹⁸ a jeho cílem bylo hodnotit každého půl roku výkon pracovníků. Skilling vyžadoval, aby bylo při každém hodnocení zredukováno 15% všech zaměstnanců Enronu. Těm, kteří tímto hodnocením neprošli,

¹⁶ „I loved Enron very much. And I loved Enron’s employees very much. I spent half my professional life running Enron. I think we built a great company. We changed energy markets around the world.“

¹⁷ „What is the difference between California and the Titanic? At least when the Titanic went down, the lights were on.“

¹⁸ Překlad autorky: Komise pro posuzování pracovního výkonu

bylo vyhrazeno dočasné pracovní zařazení v oddělené části společnosti, kde byl k dispozici počítač a telefon a několik týdnů na to, aby si našli novou práci. Součástí tohoto systému bylo i hodnocení zaměstnanců navzájem, což bylo využíváno k podryvání autority či pozice jiného zaměstnance. Součástí hodnocení byly i zákulisní hry, které připomínaly handlování na koňském trhu. Naopak dobrým hodnocením odměňovali manažeři své věrné. (Riskglossary, online, cit. 2012-12-29)

Hlavní úloha Skillinga v Enronu ale nebyla na pozici personálního ředitele. Skilling se především naplno věnoval investičním projektům, v již zmíněné pobočce Enron Capital and Trade Resources a nechvalně známým Special Purpose Entities.

Skilling, stejně jako Lay, byl známý svým rozmařilým způsobem života a stejně jako on hromadně prodával akcie Enronu v období, kdy již šla firma ke dnu. Stejně jako Lay nikdy neuznal svou vinu. Za krachem společnosti viděl spiknutí médií a panické chování investorů. Skilling byl shledán vinným v 19 bodech obžaloby, byl poslán do vězení na 45 let a zároveň mu byly nařízeny finanční kompenzace poškozeným, a to ve výši 45 mil. USD.

Skillinga ve federálním vězení zasáhla rodinná tragédie. Bylo mu oznámeno, že jeho syn spáchal v únoru roku 2011 sebevraždu. Stejně zprávě čelil ve vězení i finančník Bernie Madoff, který byl za finanční podvody odsouzen na 150 let do vězení. Jeho syn Mark spáchal sebevraždu v prosinci 2010. (Daily Mail Reporter, online, cit. 2012-12-29)

1.6. Sherron Watkins

„Vážený pane Layi,

stal se Enron rizikovým místem pro práci? Ti z nás, kteří v průběhu minulých let nezbohatli, můžeme si dovolit zůstat?¹⁹“ (Sherron Watkins, online, cit. 2012-12-29)

Sherron Watkins pracovala v Enronu od roku 1993, kam přešla z konzultační firmy Arthur Andersen. V Enronu pracovala na pozici viceprezidentky v Corporate

¹⁹ „Dear Mr. Lay, has Enron become a risky place to work? For those of us, who didn't get rich over the last few years, can we afford to stay?“

Development v oblasti účetnictví. Watkins je dnes považována za jednoho z hlavních informátorů, který pomáhal při vyšetřování rozkrývat celý systém podvodů a machinací.

V srpnu 2001 informovala interním sedmistránkovým dopisem Kennetha Laye o účetních nesrovnalostech a chybách ve finančních zprávách. V dopise také navrhovala základní kroky, které by měl Enron udělat k odvrácení kolapsu. Lay její návrhy zamítl a s právním oddělením jí hrozil vyhozením z Enronu. Nakonec byla Watkins přesunuta do jiné divize Enronu.

Když se její dopis po krachu firmy dostal na veřejnost, byl její postoj oceňován. Časopis Time jí udělil titul Osobnost roku 2002. Toto prestižní ocenění získala společně s dalšími dvěma ženami za informování o nepravostech a podvodech, které se dějí ve firmách, veřejných úřadech či organizacích²⁰. Druhou ženou, která společně s Watkins titul získala, byla účetní firmy WorldCom, která pomáhala rozkrývat účetní podvody telekomunikačního gigantu.

Sherron Watkins dnes působí jako lektorka v oblasti managementu a korporátní etiky, přednáší na vysokých školách a nadále se jako certifikovaná účetní věnuje účetnictví. (Sherron Watkins, online, cit. 2012-12-26)

²⁰ Pozn. autorky: The Whistleblower – informátor, který sdělí údaje o tom, že v organizaci, či úřadu dochází ke korupci, podvodnému hospodaření, porušení zákona, etických předpisů atd. Jednotlivec toto musí sdělit osobě nebo orgánu, který je schopen sjednat nezbytná opatření. Celý proces „whistle-blowingu“ je upraven legislativou, vč. ochrany např. v oblasti pracovního práva z následné diskriminace ze strany zaměstnavatele nebo nadřízeného.

Obrázek 4: Osobnosti roku 2002: Sherron Watkins z Enronu

Zdroj: Time magazine, online, cit. 2012-12-28

Obrázek 5: Úvod dopisu Layovi

Dear Mr. Lay,

Has Enron become a risky place to work? For those of us who didn't get rich over the last few years, can we afford to stay?

Skilling's abrupt departure will raise suspicions of accounting improprieties and valuation issues. Enron has been very aggressive in its accounting – most notably the Raptor transactions and the Condor vehicle. We do have valuation issues with our international assets and possibly some of our EES MTM positions.

The spotlight will be on us, the market just can't accept that Skilling is leaving his dream job. I think that the valuation issues can be fixed and reported with other goodwill write-downs to occur in 2002. How do we fix the Raptor and Condor deals? They unwind in 2002 and 2003, we will have to pony up Enron stock and that won't go unnoticed.

Zdroj: Watkins, online, 2012-12-29

1.7. Sarbanes-Oxley Act

Tento zákon vznikl jako přímá reakce na krach Enronu, ve kterém bylo soustavně a dlouhodobě manipulováno s účetními výkazy a následně i s finančními zprávami společnosti. Enron využíval mezer v zákonech, to vše ve spolupráci s auditory, bankovními institucemi a právními poradci.

George W. Bush při podpisu tohoto zákona dne 30. 7. 2002 v Bílém domě řekl: „... jde o nejdalekosáhlejší reformu amerického podnikání od dob Franklina Delano Roosevelta²¹.“ (The White House, online, cit. 2012-11-26)

S nebyvalou rychlostí byl projednán a posléze přijat zákon, jehož celý název je Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act²². Zákon je pojmenován podle svých předkladatelů, demokrata Paula Sarbanese a republikána Michaela Oxleye: Sarbanes-Oxley Act /dále SOX/.

Zákon obsahuje 11 kapitol a jeho jádro je obsaženo v sekci 404 – Management Assesment of Internal Controls²³. Oddíl požaduje, aby obchodní společnosti, obchodovatelné na americké burze vypracovaly směrnice, které mají zdokumentovat a identifikovat kontrolní mechanismy ve firmě. Konečná zodpovědnost leží na vedoucích pracovnících, kteří jsou podle zákona povinni za správnost finančních zpráv ručit. V sekci 802 jsou stanoveny pokuty a tresty za neplnění zákona.

SOX firmám též ukládá povinnost vytvořit nezávislý Výbor pro audit. Jeho členové musí být nezávislí na společnosti, ve které je tento výbor zřízen. Všechny auditorské služby musí být schváleny Výborem pro audit, který je tak plně zodpovědný za výběr auditora, jeho odměnu a dohled nad jeho prací²⁴. (Sarbanes-Oxley Act 2002, online, cit. 2012-12-26)

Zákon se původně týkal firem ve Spojených státech, které jsou kótované na burze, ale postupem času implementovaly do svých zákonů části SOX, např. Německo, Japonsko či Francie. V rámci globálního trhu se již i přední české firmy

²¹ „The most far-reaching reforms of American business practices since the time of Franklin Delano Roosevelt.“

²² Překlad autorky: Reforma účetnictví ve veřejně obchodovatelných společnostech a ochrana investorů

²³ Překlad autorky: Vyhodnocování vnitřních kontrolních mechanismů

²⁴ Pozn. autorky: Tato pasáž je přímou reakcí na okolnosti a propojení Enronu s auditorskou společností Arthur Andersen. Tato společnost patřila mezi pět nejvlivnějších auditorských společností na světě, ale její reputace byla, po zveřejnění účetních machinací Enronu, nenávratně poškozena. Firma dobrovolně vrátila licence nutné k provozování auditorské činnosti v USA. Vrcholový management byl vyšetřován souběžně s obviněným managementem Enronu.

snaží splňovat pravidla SOX. Evropská Unie na tento zákon zareagovala v podobě Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2006/43/ES ze dne 17. května 2006. Jako člena EU se směrnice tedy týká i České republiky.

1.8. Psychopati v organizacích

Společnost je každý den konfrontována s činnostmi lidí, u kterých by bylo možné diagnostikovat psychopatické osobnostní rysy. Je známou skutečností, že si lidé vybírají svá zaměstnání podle možnosti uspokojit své pudy, instinkty či přání, ale i vznešené myšlenky a touhy. Lidé, kteří touží po objevování, se stávají vědci či výzkumníky. Lidé s pečovatelskými sklony se uplatňují v nemocnicích jako sestry či lékaři, stávají se z nich záchranáři a dále nacházejí uplatnění v dobrovolnických organizacích, hospicích a domovech důchodců. Lidé s analytickým uvažováním pracují v bankách nebo na postech ekonomů či právníků. Lidé s uměleckými sklony působí v kulturní sféře. Lidé, kteří touží po ovládnutí druhých, si vybírají místa v armádě, v policii, v politice nebo v managementu.

Američtí autoři, psycholog Paul Babiak a psychiatr Robert Hare, se během své mnohaleté praxe zaměřili právě na posledně jmenovanou skupinu: management. V knize *Snakes in suits: when psychopats go to work* poukázali na skutečnost, že mezi významnými podnikateli a manažery je poměrově větší zastoupení psychopatů než uváděné rozmezí mezi 1% – 3% v běžné populaci. Dále píší: *„Co činí psychopaty výjimečnými je definování jejich charakteristických rysů a vlastností, které často vedou k chování, které je dostává do konfliktu se všeobecně přijímanými normami a pravidly ve společnosti. Někteří lidé s psychopatickou osobností jsou ve vězení z důvodu kriminálních činů proti osobám a majetku. Jiní jsou ve vězení pro spáchání ekonomických zločinů nebo zločinů „bílých límečků“ jako jsou podvody, zpronevěra nebo burzovní manipulace. Tyto kriminální činy směřují proti firmám, institucím, stejně tak i proti lidem, kteří v nich pracují²⁵.“* (Babiak a Hare, 2006, úvod) Autoři dále uvádí, že tito lidé vykazují stejné nebo podobné charakterové rysy, např. podobnou rodinnou

²⁵ „What makes psychopathy unique is that its defining characteristic and traits often lead to behaviors that conflict with the generally accepted norms and laws of society. Some people with psychopathic personalities are in prison because of their crimes against people and property. Others are in prison for committing economic or white collar crimes, such as fraud, embezzlement, or stock manipulation.“

zátěž v dětství jako odsouzení psychopatičtí vězni, kteří si ve vězeních odpykávají mnohaleté tresty. Osobnostní profily těchto zkoumaných skupin psychopatů, ač se pohybují ve zcela odlišném sociálním prostředí, jsou si navzájem velmi podobné. Velký rozdíl je u obou skupin ve vzdělání a schopnosti maskovat své chování. Autoři knihy popisují úspěšné psychopaty v manažerských funkcích jako emociálně nevzrušené osoby, s povrchním šarmem, ochotné bezmezně využívat jiné osoby aniž by měli jakékoliv výčitky. Nechybějí jim komunikační schopnosti, umí manipulovat s lidmi, jsou často velmi inteligentní, impulzivní a především mají nedostatek empatie pro druhé.

Babiak (2006) zachází ve své knize dále a nazývá manažery, kteří ovládají podnikatelské subjekty jako „korporátní psychopaty“²⁶. Tyto osoby dokáží být mocensky i politicky velmi úspěšní. Babiak jejich chování přirovnává k chování predátorů. Jejich společným cílem je získat kořist, což v manažerské pozici znamená získat místo, pozici, status, moc nebo majetek, ale také možnost navazovat neosobní vztahy a profitovat z nich.

Babiak se rovněž zamýšlí nad systémem, který manipulaci ve firmách umožňuje: „... *organizační struktury, procesy a kultura se stále vyvíjí a rozvíjí směrem k ideálu, jehož obraz je přinejlepším, nejasný a stále se měnící. Tato stálá změna a nejistota vyvolává stres ve většině zaměstnanců a manažerů, ale otevírá dveře psychopatům*“²⁷. (Babiak, 2006, s. 98)

Hare (2006) se domnívá, že další charakteristickou vlastností psychopatů je jejich schopnost zbavovat se zodpovědnosti za věci, které se nepodařily. Místo toho obviňují ostatní, selhání kladou za vinu okolnostem, osudu a mnoha dalším věcem. Mají působivou zásobu výmluv, proč oni nejsou na vině, za něco co udělali či řekli. Velmi často minimalizují svoji roli v kriminálním činu či z negativních dopadů obviňují oběti svých činů.

²⁶ Překlad autorky: Corporate psychopats

²⁷ „... organizational structures, processes, and culture are always evolving and developing toward an ideal whose picture is, at best, unclear and ever changing. This constant change and uncertainty causes stress for most employees and managers, but opens the door for psychopath.“

Tabulka 1: Vlastnosti a rysy psychopatů

MEZILIDSKÉ VZTAHY	CITY
Člověk je:	Osoba má:
Povrchní	Nedostatek lítosti
Velikášský	Nedostatek empatie
Lstivý	Nepřijímá zodpovědnost
Životní styl	Antisociální projevy
Impulzivní	Špatně ovládá své chování
Nemá cíle	Antisociální chování během dospívání
Nezodpovědný	Antisociální chování v dospělosti

Zdroj: Babiak, Hare, Snakes in suits: when psychopats go to work, 2006

Přední český lékař celostní medicíny MUDr. Jan Hnízdl vidí situaci velmi podobně: *„Klientela vysokých manažerů-psychopatů narůstá. Už i je systém, který vybudovali, začíná drtit. Léta jsem nechápal chování a vystupování našich politiků. Pak jsem začal politickou scénu studovat podle učebnice psychiatrie. Okamžitě mi to bylo jasné. Liberálně tržní společenský systém je založený na dravosti, aroganci, bezohlednosti, neustálém ekonomickém růstu za každou cenu. Přitahuje úplně stejný typ lidí: arogantní, dravé, bezcitné psychopaty. A oni ten systém potvrzují, dál rozvíjejí, obklopují se dalšími psychopaty. Výsledkem je, že se z demokracie stává patokracie. Místo toho, aby občané vládli prostřednictvím volených zástupců, tak psychopati, ve službách podnikatelských skupin, ovládají občany.“* (online, cit. 2012-12-09)

1.9. Moc

„Procesy řízení ve firemní praxi byly vždy nerozlučně spjaty s utvářením, posilováním a uplatňováním moci.“ (Bedrnová, Nový, 2001, s. 75)

Ačkoliv je obecně ve společnosti moc spojována především s politikou, autoři Bedrnová a Nový (2001) považují dnes za nejrozšířenější zdroj moci organizace.

Podniková kultura je podle jejich názoru jednou z implicitnějších forem, kde je moc uplatňována. Dále uvádí, že zatímco trestající, např. hrozbou zbraní, a kompenzační moc jsou viditelné a objektivní, podmíněná moc je subjektivní a je chráněna zákony, svobodou slova nebo např. bojem proti zločinu.

Zároveň tvrdí, že: *„Zakotvení jedince je vždy vázáno na určité místo ve společnosti či organizaci. Svého významu tak nabývá pozice.... Každá pozice dává tedy jedinci, který v ní působí, určitý prostor pro podíl na moci, a to jak osobnostní, tak organizační. Větší podíl moci však obsahují zpravidla řídicí pozice.“* (Bedrnová, Nový, 2001, s. 18)

Vytvoření silné identifikace pracovníků s cíli, hodnotami a pravidly pracovního jednání vede ke vzniku silné neformální sociální kultury, kterou je možné vytvářet účinný tlak na zaměstnance. Bedrnová a Nový (2001) se ale domnívají, že pokud tyto postupy nejsou zneužity k neetickým cílům, je možno je považovat za příjemný způsob vedení. Autoři dále poukazují na fakt, že: *„V případě vztahu člověka a bohatství prakticky neexistuje to, co by se dalo přirovnat k nasycenému roztoku.“* (Tamtéž, s. 25)

Autoři dále upozorňují na to, že: *„... na základě získaného pocitu všemohoucnosti a přílišného zbytnění moci může snadno dojít k její deformaci v duchu teze, že „možné je všechno“... I v těchto případech však může nositel moci o moc přijít. Zbytnělá moc může sice vydržet hodně dlouho, mnoha jejím nositelům se však již přihodilo, že to v něčem přehnali. Způsob jejich sesazení (a potrestání), související se ztrátou veškeré důstojnosti, leckdy až života, bývá pak obvykle poplatný rozsahu, ve kterém uplatňují trestající moc.“* (Tamtéž, s. 25)

Stejný názor vyjadřují i Putnová a Seknička (2007), kteří rovněž píšou, že základní ekonomická moc je svěřována managementu, zájmovým skupinám či organizacím. Upozorňují, že s rostoucí mocí a odpovědností se velmi často mění její povaha a uplatňování. Autoři nicméně tvrdí, že by aplikace moci měla být v souladu s obecným dobrem a etickými pravidly.

2. ŠVARC

Změny, které následovaly po listopadu 1989, byly zásadní v oblasti společenské, politické i ekonomické. V legislativní sféře byly ihned po Sametové revoluci provedeny změny v ústavě a v trestním právu (zrušen trest smrti, novela trestního zákona). V hospodářském právu byly provedeny změny v příslušných zákonech, které měly přímý vliv na možnost podnikat. Liberalizační charakter legislativního porevolučního úsilí byl vnímán pozitivně. Nastartování hospodářských změn a rychlá transformace ekonomiky ale z dnešního pohledu vykazuje nedostatky. Nejasné či nedokonalé zákony, jejich obcházení či pomalá legislativní aktivita stojí i za kauzou Miroslava Švarce.

Kdo je Miroslav Švarc

Samotné jméno Miroslava Švarce (1948) jej jakoby již předurčovalo k problémům v pracovněprávní problematice. Fonetický přepis příjmení podnikatele, v němčině „schwarz“, se v Čechách poněkud nesprávně stalo synonymem „práce na černo“. Ačkoliv není možné dát rovnítko mezi nikde nevykazovanou prací s nezdaněným příjmem s pracemi, kde je nahrazen klasický pracovněprávní vztah obchodněprávním vztahem dvou podnikatelských subjektů, je tato paralela dodnes používána.

Miroslav Švarc strávil většinu svého dětství v dětských domovech, posléze se vyučil tesařem a pracoval u Pozemních staveb. V necelých čtyřiceti letech využil možnosti registrace na tzv. povolení k poskytování služeb občanům²⁸ a začal podnikat v oblasti stavebnictví. Legislativa ČSSR samozřejmě i nadále neumožňovala

²⁸ Nařízení vlády č. 154/1982 Sb. Podle tohoto právního předpisu mohl občan starší 18 let s potřebnou kvalifikací na základě povolení příslušného národního výboru poskytovat za úplatu taxativně uvedené služby. Jednalo se ale pouze o práce řemeslnické, osobní služby, služby úklidové, služby nosičů, kopáčské práce, provozování přívozu atd. Služby byly provozovány převážně osobně nebo za pomoci rodinných příslušníků. Služby bylo také možno provozovat pouze vedle hlavního zaměstnání, pokud jejich poskytovatelem nebyl důchodce, žena v domácnosti nebo osoba se změněnou pracovní schopností. Přijetím nařízení vlády č. 1/1988 došlo k dalšímu rozšíření poskytování služeb za úplatu např. prodej zboží či přípravy pokrmů a nápojů.

zaměstnávání osob jinými fyzickými osobami, dle tehdejší ideologie toto bylo považováno za „vykořisťování člověka člověkem“²⁹. Jak řekl v rozhovoru pro knihu *Milionářem v Čechách I.* začal podnikat společně s pěti, šesti lidmi (Hůla, 1992, s. 60). Zkušeností z předlistopadového podnikání³⁰ ihned využil po změně režimu v roce 1989. Švarc později přiznal, že to co dělal již za bývalého režimu, pouze převedl do nových podmínek (Tamtéž, s. 60). Byl to tedy právě Švarc, který v masivním měřítku uvedl do praxe systém, který zaměstnáváním živnostníků ušetřil podnikatelským subjektům výrazné náklady na odvodech státu. Jeho firma Švarc s.r.o. získala na trhu značnou konkurenční výhodu, danou nejen tím, že mohla nabízet vyšší odměny za práci dělníkům, ale také získáváním zakázek díky cenově výhodnějším nabídkám.

Švarc během velice krátké doby velmi zbohatl a díky své pozici na trhu udržoval styky s politickou elitou země. Nový pracovní jev byl zpočátku státem tolerován a benešovský podnikatel se stýkal s politickou elitou země. Nicméně s odstupem času hodnotí: *„Tehdejší ministr financí Václav Klaus mi tenkrát řekl, že nevidí důvod, proč by švarcsystém nemohl dál fungovat. Jenže to slovo nedodržel.“* (Štětka, online, cit. 2012-12-04). Nicméně pobyt na podnikatelském výsluní netrval dlouho. Masivní expanze nového pracovního jevu a následná obava ze strany státu, že by výpadek z odvodů z mezd mohl výrazně ovlivnit příjmy státního rozpočtu, vedla k novelizaci Zákona o zaměstnanosti roce 1992, který lze nazvat prvním pokusem ze strany státu zakázat švarcsystém.

2.1. Průběh kauzy Švarc

V roce 1993 se podnikatel dostal do druhotné platební neschopnosti, která byla způsobena nejen převodem stovek zaměstnanců na klasický zaměstnanecký poměr a z tohoto důvodu nutnosti odvodů srážek z mezd, ale i nezvládnutou expanzí firmy.

²⁹ Ústavní zákon č.100/1960., Ústava Československé federativní republiky. Zde byla v čl. 7 stanovena socialistická hospodářská soustava jako ekonomický základ státu, výrobní prostředky byly tzv. zespolečenštěny a bylo zakotveno státní plánované řízení. V čl. 8 jsou rozlišeny dvě základní formy vlastnictví, a to státní a družstevní.

³⁰ V Registru ekonomických subjektů bylo v roce 1989 evidováno pouze 2200 fyzických osob. Zdroj: www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989

Na přelomu září a října 1994 byl podnikatel zatčen početnou eskortou policistů. Zatčení mělo téměř teatrální průběh. Jeho manželka pro časopis Reflex uvedla, že: *„Muže odvedla k autu nebývale početná eskorta jako nějakého zvlášť nebezpečného zločince!“* (Kovář, 1994, s. 8) Podobný názor měl i benešovský starosta Ing. Chromý, který zatčení komentoval takto: *„Nelze trpět, aby podnikatelé dlužili státu peníze, ale zákrok vůči panu Švarcovi považují přesto za velmi razantní.“* (Tamtéž, s. 10)

Den po zatčení podnikatele se na jeho obranu, na mítinku ODS v Benešově, postavil ministerský předseda Václav Klaus, který zde uvedl, že: *„byl překvapen bleskovou akcí proti panu Švarcovi, a že nikdy neslyšel o desítkách jiných případů, kdy by šel dlužník za to samé do vězení.“* (Tamtéž, s. 8)

Ministr práce a sociálních věcí Jindřich Vodička prohlásil, že dluhy firmy Švarc činily téměř 28 miliónů, ale převážná část tohoto dluhu byla tvořena penálem. Ve stejném článku ředitel odboru sociálního zabezpečení uvedl, že podniky dluží státu téměř pět miliard korun na sociálním pojištění, a že se podniky s velkým počtem zaměstnanců ocitly v druhotné platební neschopnosti. Stejně tak zde připouští, že stát přistupuje k dlužníkům selektivně. (Tamtéž, s. 9) Ve stejném duchu se vyjádřil i předseda Sdružení podnikatelů ČR Rudolf Baránek, který uvedl, že *„... se pozornost zaměřila na soukromníka, který se sice dostal do problémů, ale nikdy je neskrýval a který byl v té době mnohem menším dlužníkem než velké akciové společnosti.“* (Růžicková, 1995, s. 49)

Podnikatel strávil několik měsíců ve vyšetřovací vazbě, ze které byl sice propuštěn na svobodu, ale přerušení podnikání, nakumulované a nesplácené dluhy a další finanční závazky, mu znemožnily pokračovat v podnikání. Jeho nemovitosti propadly bankám, u kterých byly zastaveny, např. dnešní sídlo České spořitelny v Praze 4 na Pankráci. V roce 1999 soud odsoudil Švarce na 3 roky nepodmíněně. Z této doby si odseděl jen necelý rok. Po propuštění z vězení zcela přerušil kontakty s podnikatelským světem, rozpadlo se mu manželství a již nikdy se ani nepokusil na své podnikání navázat. V jednom z mála mediálních vystoupení v roce 2011 uvedl, že po propuštění přebýval ve stanu na pozemku svého kamaráda a jeho starobní penze činí 4 300 Kč. Společenskému či veřejnému životu se vyhýbá, žije v ústraní a podle vlastního prohlášení nevlastní žádnou nemovitost. (Štětka, online, 2012-11-04) *„Za ten humbuk jsem zaplatil dost vysokou daň. Rozjednané zakázky ve výši 1,5 miliardy jsou pryč, vše padlo.“* (Týden, 1995, s. 48)

2.1.1 Novela č. 578/1991 Sb.

Ustanovení § 1 bylo doplněno o odstavce 4 v následujícím znění:

„Právo občana na zaměstnání se zabezpečuje především jeho pracovním uplatněním v zaměstnání umožňujícím mu výkon práce v pracovním vztahu. Právnícká nebo fyzická osoba je povinna plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomuto účelu zaměstnává v pracovních vztazích podle zákoníku práce; to neplatí o plnění běžných úkolů, které fyzická osoba zajišťuje sama nebo s pomocí svého manžela nebo dětí anebo právnícká osoba prostřednictvím svých společníků nebo členů. Běžnými úkoly vyplývajících z předmětu činnosti se pro tyto účely rozumí zejména úkoly přímo související se zajištěním výroby nebo poskytováním služeb a obdobnou činností při podnikání podle zvláštních předpisů, které právnícká nebo fyzická osoba provádí v zařízeních určených pro tyto činnosti nebo na místech obvyklých pro jejich výkon, pod vlastním jménem a na vlastní odpovědnost.“ (Zákon č. 578/1991 Sb., online, 2013-01-01)

Z výše uvedeného textu vyplývá, že všechny právnícké a fyzické osoby jsou do budoucna povinny plnění běžných úkolů, které vyplývají z předmětu jejich činností zajišťovat až na výjimky svými zaměstnanci, které k tomuto účelu zaměstnávají v pracovním poměru podle Zákoníku práce.

2.1.2 Novela č. 369/2000 Sb.

Touto novelou bylo ustanovení § 1 odstavce 4 přesunuto do odstavce 6 a doplněno takto:

V § 1 odst. 6 se ve větě druhé slovo „anebo“ nahrazuje slovem „nebo“ a za slova „společníků nebo členů“ doplňují slova „*anebo je-li plnění běžných úkolů právníckou nebo fyzickou osobou svěřeno jiné právnícké nebo fyzické osobě, která je povinna toto plnění zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomuto účelu zaměstnává v pracovních vztazích podle zákoníku práce.*“ (Zákon č. 369/2000 Sb., online, cit. 2013-01-01)

V § 1 odst. 6 na konci se doplňuje tato věta: „*jinou právníckou nebo fyzickou osobou se pro tyto účely rozumí pouze osoba, jejíž předmět činnosti zahrnuje*

i činnosti, které ve smyslu věty druhé má svými zaměstnanci v pracovních vztazích zajišťovat.“ (Zákon č. 369/2000 Sb., online, cit. 2013-01-01)

Nově se za švarcsystém nepovažuje skutečnost, kdy právnická nebo fyzická osoba pověří plněním běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti jiného zaměstnavatele. Tato praxe nebyla dříve možná. Pokud tedy dodavatel má sám zaměstnance, kteří daný úkol vykonají, nejedná se již o švarcsystém.

2.1.3 Novela č. 435/2004 Sb.

V roce 2004 byla přijata další novela zákona o zaměstnanosti pod číslem 435/2004 Sb. Úprava zakazující švarcsystém byla přesunuta do ustanovení §13, jehož plné znění je následující:

„(1) Právnická nebo fyzická osoba je povinna plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomuto účelu zaměstnává v pracovněprávních vztazích podle Zákoníku práce.

(2) Běžnými úkoly vyplývajících z předmětu činnosti právnické nebo fyzické osoby se rozumí úkoly přímo související se zajištěním výroby nebo poskytováním služeb a obdobnou činností podle zvláštních právních předpisů, které právnická nebo fyzická osoba provádí v zařízeních určených pro tyto činnosti nebo na místech obvyklých pro jejich výkon, vlastním jménem a na vlastní odpovědnost.

(3) Povinnost stanovená odstavci 1 neplatí v případech, kdy plnění běžných úkolů

a) zajišťuje fyzická osoba sama nebo s pomocí svého manžela nebo dětí nebo právnická osoba prostřednictvím svých společníků nebo členů,

b) zajišťuje právnická nebo fyzická osoba dočasně přidělenými zaměstnanci agentury práce (§66), nebo

c) právnická nebo fyzická osoba svěří jinému zaměstnavateli.

(4) Plnění běžných úkolů podle odstavce 3 písmena c lze svěřit jen zaměstnavateli, který má činnosti (úkoly), které mu byly svěřeny, zahrnutý v předmětu své činnosti a bude je zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomu účelu zaměstnává v pracovněprávních vztazích podle zákoníku práce.“ (Zákon č. 435/2004 Sb., online, cit. 2013-01-01)

Výraznou změnou, kterou tato novela přinesla, bylo markantní navýšení pokut, které mohly správní úřady udělit.

2.2. Reflexe v médiích I.

Švarcsystém byl státem v období po přijetí tří výše uvedených novel ve většině případů tolerován. Po propuknutí světové hospodářské krize to na krátký okamžik vypadalo, že vzhledem k obavám z dopadů krize na nezaměstnanost, bude švarcsystém, alespoň krátkodobě, legalizován. Tehdejší ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas se v rozhovoru pro Hospodářské noviny v roce 2009 vyjádřil: „*Představa, že proti švarcsystému je možné bojovat, je iluzorní.*“ (Jirsová, s. 21) Dále upozorňuje, že švarcsystém funguje v Poslanecké sněmovně, Senátu i v soukromých firmách. Od jeho povolení si slibuje, že se firmám sníží náklady na pracovní síly a budou lidem ochotněji dávat práci. V rozhovoru Nečas navrhoval plné uvolnění švarcsystému do roku 2011. Dále uvedl argument, že: „... *je lepší, aby člověk pracoval na živnostník, než aby byl nezaměstnaný... S legalizací švarcsystému by se mohl zvýšit počet pracovních příležitostí.*“ (Jirsová, 2009, s. 21)

Předseda Senátu a bývalý předseda odborového svazu KOVO Milan Štěch se ale vyjádřil zcela opačně. Senátor řekl, že švarcsystém je protizákonný, a že je potřeba v této oblasti provést úpravy na potlačení šedé ekonomiky. Štěch připustil, že i on sám zaměstnává svoji asistentku na živnostenský list. Jeho komentář zněl: „*Je to nemravné.*“ (Parlamentní listy, online, 2013-01-01)

Pro Ekonom.cz ale předseda senátu Štěch (ČSSD) dodal, že se švarcsystémem se mělo již dávno skoncovat a sdělil svůj odhad situace: „*Ve švarcsystému jedou stovky tisíc pracovníků, úniky odhaduji na 20 až 25 miliard korun ročně.*“ (Pravec, online, cit. 2013-01-01)

Hospodářské noviny v článku Pocta panu Švarcovi polemizují o dvojím systému, který je již dnes nastaven: „*Už dnes finanční úřady tolerují dvojí možný režim architektonickým, právním či poradenským kancelářím. Sice s odvoláním na „svobodná povolání“, ale zákonodárce by měl přiznat, že „svobodných“ je rok od roku víc. Dělení na dělníku u pásu a vybavené živnostníky je rok od roku zastaralejší. Pod pláštěm boje*

s krizí bychom měli s tímhle reziduem minulých století skoncovat.“ (Kamberský, 2009 s. 8)

2.2.1 Novela č. 367/2011 Sb.

Vláda již vedená premiérem Petrem Nečasem ale v této oblasti opět změnila strategii. Ministerstvo práce a sociálních věcí vedené ministrem Drábkem začalo v roce 2011 v boji se švarcsystémem přitvrzovat. Pro Ekonom.iHned.cz ministr uvedl *„Především je nezbytné důsledně kontrolovat, zda nedochází k obcházení zákona. Teď provádíme druhé kolo intenzivních kontrol a připravujeme i legislativní kroky, aby postup úřadů práce a inspekce byl od příštího roku efektivnější.“* (online, cit. 2013-01-01)

Novela Zákona o zaměstnanosti /ZoZ/ provedená zákonem č. 367/2011 Sb. přinesla s účinností od 1. ledna 2012 novou definici nelegální práce a fakticky vrátila do zákona zákaz švarcsystému.

Nelegální práci se podle § 5 písm. e) bodu 1 ZoZ rozumí také výkon závislé práce fyzickou osobou mimo pracovněprávní vztah s odkazem na § 2 až 3 ZP. Dříve švarcsystém nemohl být považován za nelegální práci, protože se nejednalo o práci bezesmluvní. Od 1. ledna 2012 však naplňuje skutkovou podstatu správního deliktu v oblasti nelegální práce, takže se na něj vztahují ustanovení § 139 až 140 ZoZ. Tato novela přinesla další zvýšení pokut, tentokrát ale opravdu velmi výrazné (viz. tabulky 2 a 3).

Ministr financí Nečasovy vlády k sankčním změnám uvedl: *„Zpřísnění sankcí za zneužívání systému je základní nástroj.“* (Kalousek In: Novinky.cz, online, cit. 2013-01-01)

Tabulka 2: Správní delikty pro fyzické osoby dle § 139

DRUH PŘESTUPKU	MAXIMÁLNÍ POKUTA
a) porušení zákazu diskriminace, nezajištění rovného zacházení podle tohoto zákona	1 000 000 Kč
b) zprostředkování zaměstnání bez povolení	2 000 000 Kč
c) výkon nelegální práce	100 000 Kč
d) umožnění výkonu nelegální práce podle § 5 písm. e) bodu 1 nebo 2	5 000 000 Kč
f) umožnění výkonu nelegální práce podle § 5 písm. e) bodu 3.	5 000 000 Kč

Zdroj: Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů

Tabulka 3: Správní delikty pro podnikající fyzické osoby a pro právnické osoby dle § 139

DRUH PŘESTUPKU	MAXIMÁLNÍ POKUTA
a) porušení zákazu diskriminace, nezajištění rovného zacházení podle tohoto zákona	1 000 000 Kč
b) zprostředkování zaměstnání bez povolení	2 000 000 Kč
d) umožnění výkonu nelegální práce podle § 5 písm. e) bodu 1 nebo 2	10 000 000 Kč
f) umožnění výkonu nelegální práce podle § 5 písm. e) bodu 3.	10 000 000 Kč

Zdroj: Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů

2.3. Práce cizinců na ŽL

Ve výše uvedeném textu byly označeny především ekonomické důvody, které pro českou firmu a pro českého občana vyplývají z vykonávání práce mimo pracovní poměr, tedy na živnostenský list.

Zcela odlišné důvody ale panovaly v těch segmentech pracovního trhu, který je primárně cílem imigrantů a kde jsou pracovní pozice velmi těžko obsaditelné občany České republiky, Evropské unie nebo Švýcarska. Dlouholetá praxe byla taková, že imigrant, který žádal o živnostenský list, nepotřeboval pracovní povolení. Naopak na základě živnostenského listu mu bylo vystaveno povolení k pobytu a vízum. Další výhodou bylo, že mohl pružněji reagovat a měnit zaměstnavatele a místo výkonu práce. Tato strategie byla rovněž využívána k obcházení opatření souvisejících s ochranou českého pracovního trhu. Z hlediska zákonů ale pobývá cizinec na území České republiky neoprávněně, neboť právě na základě živnostenského listu mu bylo vystaveno povolení k pobytu.

Tato praxe platila až do roku 2011. V roce předcházejícím se začala i zde objevovat aktivita Ministerstva práce a sociálních věcí. Například v článku nazvaném *Drábek chce zpřísnit podmínky pro podnikání cizinců*, se ministr vyjádřil o nutnosti *„výrazně přehodnotit například způsob udělování živnostenského listu cizincům ze třetích zemí.“* (lhned.cz, online, cit. 2012-11-22)

Dle vládní zprávy *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2011*, kterou publikovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí docházelo v posledních letech kontinuálně ke zvyšování počtu živnostenských oprávnění vydaných občanům třetích zemí. Státní úřady tedy reagovaly na skutečnost, že mnoho cizinců během ekonomické krize přišlo o zaměstnání, následně si vyřídili živnostenské oprávnění, aby nebyli nuceni odjet ze země a nadále pokračovali ve vykonávání práce v podřízeném postavení, ale již ne v zaměstnaneckém poměru. (online, cit. 2012-12-19)

Novela zákona č. 427/2010 s platností od 1. ledna 2011 přinesla do této oblasti mnoho změn. Pro cizince z třetích zemí znamenala povinnost doložit finanční soběstačnost ve výši 9.500,- Kč na člena rodiny, pokud zde chtěl imigrant začít podnikat jako osoba samostatně činná. Novela přinesla i další změnu: chce-li cizinec změnit povolení pobytu za účelem zaměstnání na povolení pobytu za účelem

podnikání jako OSVČ, může tak učinit až po dvou letech. (Zákon č. 427/2010, online, cit. 2012-12-12)

Tabulka 4: Počty živnostenských oprávnění vydaných v období 2009-2011
zahraničním občanům

SLEDOVANÉ OBDOBÍ	31. 12. 2009	31. 12. 2010	31. 12. 2011
Živnostenská oprávnění vydaná zahraničním občanům	96 402	101 429	105 119
Zahraniční občané s živnostenským oprávněním	87 753	90 983	93 059

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, cit. 2012-12-5

Samozřejmě není možné přesně určit, kolik cizinců využívalo či stále využívá strategie švarcsystému, nicméně právě na tuto oblast se zaměřila činnost kontrolních úřadů – Služby cizinecké policie a Státního úřadu inspekce práce a Celní správy. Dle dokumentu, který byl publikován v roce 2012, pod názvem Souhrnná informace za rok 2011 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců byly kontroly zaměřeny nejen na dodržování právní úpravy zprostředkování zaměstnání, potírání nelegálního zaměstnávání, ale také na dodržování srovnatelných mzdových a pracovních podmínek agenturních a mzdových zaměstnanců. Celkem bylo uděleno: „na úseku zahraniční zaměstnanosti celkem 355 pokut v celkové výši 8 905 250 Kč.“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, cit. 2012-10-11)

Autorky Joklová a Ryšavá (2006, s. 80) shrnují boj proti nelegálnímu zaměstnávání cizinců takto: „Boj proti nelegálnímu zaměstnávání cizinců má vedle kontrolně-represivní složky i složku preventivní, jejíž důležitost vzrůstá. Prevence nelegálního zaměstnávání úzce souvisí s dostatkem veřejně přístupných věrohodných informací, a to jak pro občany tzv. třetích zemí, tak pro jejich zaměstnavatele.“

2.4. OSVČ na českém trhu práce

Je poměrně obtížné vymezit pojem „osoba samostatně výdělečně činná“, neboť jednotná definice v rámci českého právního řádu neexistuje. Obecně lze osobou samostatně výdělečně činnou nazvat fyzickou osobu, která uskutečňuje výdělečnou činnost soustavně s cílem dosáhnout zisku, tuto činnost vykonává na vlastní účet a odpovědnost a nemá postavení osoby v pracovně právním vztahu, tedy zaměstnance. Tento předpoklad ovšem nevylučuje, že i osoba samostatně výdělečně činná nemůže být zaměstnancem.

Samostatnou výdělečnou činnost, kterou provozují fyzické osoby, je vždy nutné dávat do souvislosti s obchodními společnostmi, pokud se uvažuje o celkovém souhrnu ekonomických subjektů v národním hospodářství. Tyto dvě skupiny tvoří podnikatelské prostředí v České republice. Stejně tak ovlivňuje celkovou úroveň zaměstnanosti na trhu práce v této zemi počet zaměstnanců spolu s početnou skupinou osob samostatně výdělečně činných. Ve zprávě Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2011 lze nalézt údaj o podílu OSVČ na celkové zaměstnanosti ve výši 18%. V tomto roce bylo na živnostenských úřadech evidováno téměř 884 000 živnostníků. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, cit. 2012-12-19)

Souběh obou forem, tedy OSVČ a zaměstnaneckého poměru, na pracovním trhu ale naznačuje, že je klasický zaměstnanecký poměr pro mnoho zaměstnavatelů z nějakého důvodu nevhodný či nepoužitelný. Více se k této problematice vyjádřila Kotýnková (2006, s. 148) když uvedla: „*Využívání flexibilních pracovních forem je v České republice nižší, než činní průměrné využívání těchto forem jak v EU15³¹ i v EU25³². Nesnadné ukončování klasických pracovních poměrů, které svědčí o nepružnosti českého trhu práce, však zaměstnavatele mnohdy podněcuje k tomu, že se zdráhají či dle svých potřeb ani nemohou na volná pracovní místa přijímat zaměstnance v rámci klasických pracovních poměrů, proto se často uchylují k „zaměstnávání“ zájemců o dočasnou práci nelegálně, popř. využívají ve faktickém*

³¹ Míň země, které v roce 1957 přijaly Římskou smlouvu, tedy: Belgie Francie, Itálie, Lucembursko, Německo a Nizozemí. V letech 1973-1995 bylo Evropské společenství postupně rozšířeno o dalších devět zemí: Dánsko, Irsko, Velká Británie, Řecko, Španělsko, Portugalsko, Švédsko, Rakousko, Finsko.

³² Rozšíření Evropského společenství v roce 2004: Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko.

postavení zaměstnanců osoby samostatně výdělečně činné. Výkon samostatné výdělečné činnosti se tak může stát skrytou formou „flexibilní pracovní činnosti“.

Jak dále Kotýnková (2006, s. 172) uvádí: „V roce 1989 tvořil počet OSVČ na zaměstnanosti pouhé 1%, roce 2005 dosáhl tento podíl 16%. K nárůstu počtu OSVČ došlo při souběžném poklesu celkové zaměstnanosti. Pokles počtu pracovních míst na trhu práce tedy znamenal, že zaměstnaní s formální vazbou k zaměstnavateli byli tedy vytlačeni jak do nezaměstnanosti, tak i částečně do samostatně výdělečné činnosti a spolu s tímto přesunem došlo nepochybně také k přeměně zaměstnanců na OSVČ, kteří mají faktické postavení zaměstnance.... Podíl OSVČ na celkové zaměstnanosti se tak do značné míry zvýšil na účet zaměstnanců a samotný rozmach samostatně výdělečné činnosti se nestal zdrojem razantního zvyšování zaměstnanosti jako celku.“

2.5. Podíl OSVČ na zaměstnanosti v zahraničí

Při srovnávání zemí v mezinárodním kontextu je vždy nutné brát v úvahu ekonomickou vyspělost jednotlivých států, které do komparace vstupují. Jak uvádí Kotýnková (2006, s. 173) jsou nezanedbatelná i další hlediska při porovnávání:

- Rozsah státního sektoru (snižuje podíl OSVČ na celkové zaměstnanosti) nebo sektorová struktura ekonomiky;
- Sektorová struktura ekonomiky – vyšší podíl zemědělství (rybolovu);
- Odvětvová struktura ekonomiky – vyšší zastoupení ekonomiky, ve které je provozována kapitálově nenáročná činnost a v nichž je vstup na trh výrobků a služeb pro podnikatel snadný;
- Daňový systém – pravidla odvodů daní mohou být výhodná/nevýhodná pro výkon OSVČ;
- Ekonomické prostředí – instituce, legislativní podpora usnadňují/ztěžují provozování samostatně výdělečnou činnost;
- Míra nezaměstnanosti – vysoká nezaměstnanost vytváří ekonomický tlak na nutnost obživy formou samostatné výdělečné činnosti.

Zde je nutné zdůraznit, že jednotlivé vlivy, které jsou výše jmenovány, nepůsobí na rozsah samostatně výtěžné činnosti nezávisle, ale kombinovaně a společně i s jinými faktory, např. s historickými nebo kulturními.

Tabulka 5: Podíl osob samostatně výdělečně činných na celkové zaměstnanosti
v roce 1993 a 2004 ve vybraných zemích.

ZEMĚ	1993	2004
Řecko	44,5%	40,2%
Polsko	36,9%	29%
Itálie	26,7%	25,2%
Portugalsko	25,2%	24,1%
Rakousko	21%	18,9%
Česko	10,5%	18,8%
Litva	12,6%	18,4%
Irsko	20,5%	17,4%
Slovinsko	18,9%	16,7%
Belgie	18,2%	16,2%
Španělsko	19,2%	14,8%
Maďarsko	17,8%	14,2%
Lotyšsko	14,9%	13,3%
Vel. Británie	13,5%	12,8%
Slovensko	6,3%	12,3%
Finsko	13,9%	11,5%
Německo	9,7%	10,9%
Francie	11,6%	8,8%
Estonsko	8,3%	8,6%
Dánsko	9,2%	7%
Švédsko	5,5%	4,9%

Zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí In: Eurostat, online, cit. 2012-12-11

Z tabulky je jasně zřetelné, že nízkých podílů dosahují země jako Švédsko, Lucembursko, Dánsko a Francie. Zeměmi s vysokým podílem OSVČ na celkové zaměstnanosti jsou Řecko, Polsko, Itálie, Portugalsko. V těchto zemích má zemědělství vysoké zastoupení na sektorové zaměstnanosti. Na českém trhu práce je dosahován nadprůměrný podíl OSVČ na zaměstnanosti.

Ve zprávě, která byla publikována Ministerstvem práce a sociálních věcí se autoři Cazes a Nešporová (2003) shodli, že v zemích bývalého východního bloku se až do roku 1989 projevovaly podobné rysy, tedy: převažovalo zde státní vlastnictví a centrálně řízená ekonomika. Přesto byl podíl OSVČ na zaměstnanosti v těchto zemích velmi rozdílný. V Rumunsku tvořil tento podíl 26,9%, v Polsku 25,4%, v Maďarsku 8,5%, v tehdejší Československu 1% a v bývalém Sovětském svazu méně než 1%.

Podíl OSVČ na zaměstnanosti je v České republice vysoký, a to i přes nízkou zaměstnanost v zemědělství. Navíc podíl OSVČ na zaměstnanosti se v průběhu let 1993-2003 zvyšoval, zatímco zaměstnanost v zemědělství klesala. Průměrný počet zaměstnanců v národním hospodářství v ČR, dle šetření Českého statistického úřadu, byl v zemědělství v roce 1993 12%, v roce 2003 klesl až na 4,5%. V roce 2005 pracovala v tomto odvětví jen necelá 4% zaměstnanců. (online, cit. 2012-12-16)

2.6. Reflexe v médiích II.

„Pokuty v milionech mají být odstrašující.“ (Drábek In: Lidovky.cz, online, cit. 2013-01-01).

Změnou Zákona o zaměstnanosti k 1. lednu 2012 došlo i ze strany státu k výraznému navýšení kontrol, které pověřené úřady prováděly. Ministr Drábek v průběhu roku 2012 několikrát mediálně vystoupil s pozitivním hodnocením efektivity kontrol. Jeho názor na výši pokut je citován výše. Ve zmíněném článku, nazvaném *Kontroly švarcsystému šikanují poctivé, stěžují si firmy pro server Lidovky.cz*, se po pěti měsících fungování nového zákona vyjádřil k jeho efektivitě ministr Drábek, když uvedl, že jeho resort chce nelegální zaměstnávání nadále tvrdě postihovat. Stát podle něj od začátku roku potrestal zaměstnavatele a zaměstnance v několika stovkách případů, ačkoliv většina z nich není pravomocně ukončená. Dále řekl, že existují i případy, kdy byly

ukládány pokuty v řádu milionů korun. Podle něj postihy, které mohou dosáhnout až hranice deseti milionů korun, musejí mít odstrašující účinek. Kontrolami se dnes podle Drábka zabývá asi 800 kontrolorů. Dle šetření advokátní kanceláře Ambruz&Dark/Deloitte Legal podnikatelé vyhodnotili zákony vedoucí k potlačování švarcsystému titulem „*Nejhorší zákon roku.*“ (Lidovky.cz, online, cit. 2013-01-01)

Ministr Drábek byl 31. října 2012 odvolán z vedení Ministerstva práce a sociálních věcí. Krátce před odvoláním ministra Drábka premiér Nečas oznámil: „*Musím říci, že ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) zamířilo naprosto falešným směrem. Byla to jedna z chyb MPSV a teď v rámci přehodnocení priorit vládní politiky toto bude určitě věc, která se přehodnocovat bude.*“ Dále v souvislosti se švarcsystémem uvedl, že „... *stovky úředníků dělají práci, která postrádá smysl.*“ (Ihned.cz, online, cit. 2013-01-01)

Švarcsystém tedy nadále žije svým vlastním životem. Boj proti němu či naopak jeho tolerování je víceméně závislé na právě zvolené taktice úřadujícího ministra, vlády. Podnikatel Švarc zajisté netušil, že uvede do praxe fenomén, který již začal třetí desítku let své existence.

3. ETIKA

„Etika managementu a podnikatelských aktivit je pro vývoj etického prostředí ve společnosti stejně důležitá jako rodina a školní výchova.“ (Dytrt, Stříteská, 2009, s. 22)

Ve světě podnikatelů se lze bohužel velmi často setkat s informacemi o neetickém chování manažerů. Kauzy Enron, Worldcom, IPB, Parmalat, Bernie Madoff, Kožený, Krejčíř a další neslavně známí podnikatelé uplatňovali podnikatelské způsoby, kterými sice zvýšili tempo růstu majetku (ať už svého nebo majetku jim do správy svěřeného), ale legislativní a etické bariéry byly v těchto kauzách výrazně překročeny.

Zcela nový rámec a argumenty pro rozvoj tohoto oboru přineslo propuknutí skandálů výše jmenovaných firem. Dalo by se odvodit, že tyto skandály musely nutně oslabit důvěru v etické a odpovědné řízení firem. S odstupem času je možné ale říci, že se stal právě opak. Tyto události paradoxně potvrdily význam a důležitost podnikatelské etiky v globální ekonomice. Dokonce je možné říci, že etika je právě v současné době důležitější než kdy dříve, právě proto, že se život odehrává v globalizovaném prostředí.

Jak píše Krnáčová (2004), ponaučení z krachů velkých firem, ještě v předkrizové době, s sebou přineslo i změny ve vnímání podnikání obecně. Krnáčová (2004, s. 13) uvádí: *„Začalo se uvažovat o hodnotově orientovaném podnikání. Kromě zavedení příslušné legislativy začaly společnosti dbát na dodržování vnitřních protikorupčních předpisů a etických kodexů. Zatímco mezinárodní protikorupční legislativa je obecně považována za problematickou a obtížně vymahatelnou, větší naděje se vkládají do preventivních opatření: vnitropodnikových předpisů omezujících neetické chování; průběžného školení zaměstnanců a manažerů; nastavení takové linie podnikání, která je neslučitelná s účastí v podezřelých soutěžích, spoluprací s dodavateli, kteří nedodržují obecné principy etického podnikání, a podobně.“*

Autorka dále upřesňuje: *„Kultivace podnikatelského prostředí nejen u nás, ale všude na světě je v současnosti kategorickým imperativem i z hlediska postupující globalizace. Je nutné zavrhnout rčení typu „trh to vyřeší“, která otevírají stavidla pro bezbřehou hodnotovou devalvací. Je třeba si uvědomit, že za každou virtuální*

právníckou osobou stojí jedinec nebo skupina neanonymních jedinců, kteří musí nést osobní odpovědnost za její aktivity. Tato odpovědnost je nepřenosná.“ (Krnáčová, 2004, s. 1)

Mezinárodní instituce, vládní a nevládní organizace a veřejnost vyvíjejí stále větší tlak na podnikatelské subjekty, aby bylo jejich podnikání v souladu s etickými principy. Tyto zásady se týkají nejen obecných principů, jakými je obchodní soutěž vedena, ale i aktuálních témat, jako např. zhoršující se životní prostředí, zmenšování přírodních zdrojů, prohlubující se nerovnost a ekonomické rozdělení světa.

Při čtení citátu Tomáše Bati (1876-1932) se ani nechce věřit, že slova tohoto úspěšného manažera, vizionáře jsou více než 80 let stará: *„Příčinou krize je morální bída. Přelom hospodářské krize? Nevěřím v žádné přelomy samy od sebe. To, čemu jsme zvykli říkat hospodářská krize, je jiné jméno pro mravní bídu. Mravní bída je příčina, hospodářský úpadek je následek. V naší zemi je mnoho lidí, kteří se domnívají, že hospodářský úpadek lze sanovat penězi. Hrozím se důsledku tohoto omylu. V postavení, v němž se nacházíme, nepotřebujeme žádných geniálních obrátů a kombinací. Potřebujeme mravní stanoviska k lidem, k práci a veřejnému majetku. Nepodporovat bankrotáře, nedělat dluhy, nevyhazovat hodnoty za nic, nevydírat pracující, dělat to, co nás pozvedlo z poválečné bídy, pracovat a šetřit a učinit práci a šetření výnosnější, žádoucnější a čestnější než lenošení a mrhání. Máte pravdu, je třeba překonat krizi důvěry, technickými zásahy, finančními a úvěrovými ji však překonat nelze, důvěra je věc osobní a důvěru lze obnovit jen mravním hlediskem a osobním příkladem.*“ (A-Z citáty, online, cit. 2013-02-10)

3.1. Historie podnikatelské etiky

Dle slovenského autora Lukniče (1994) se podnikatelská etika jako vědní disciplína zrodila v 60. a 70. letech minulého století ve Spojených státech amerických. Stoupající zájem o tento obor měly na svědomí občanské aktivity ve společnosti, např. zájem o práva pracujících, zaměstnaných žen nebo naopak hnutí na ochranu spotřebitele. Stejně tak zde působil i faktor institucionální reflexe po aféře Watergate. Dle Lukniče tyto vlivy nejen souhrnně vysvětlují příčinné vztahy rozvoje podnikatelské etiky, ale i naopak, vztah etiky k jiným disciplínám.

Paralelně s rozvojem podnikatelské etiky v USA šel rozvoj tohoto oboru i v Evropě. V osmdesátých letech minulého století byla již podnikatelská etika jako směr pevně interdisciplinárně ukotvena mezi etikou, ekonomikou a sociologií. V této době byly rovněž publikovány knihy, které výrazně ovlivnily rozvoj oboru. Je to například kniha Amitaie Etnzioniho, která vyšla v českém překladu v roce 1995 v nakladatelství Victoria Publishing pod názvem *Morální dimenze ekonomiky*³³. V tomto desetiletí je rovněž založena mezinárodní společnost EBEN³⁴, jejímž hlavním cílem je: „... *propagovat etické podnikání, rozšiřovat obecné povědomí o etice, morálce v podnikání s důrazem na výzvy, před kterými stojí ekonomika v globalizovaném světě*“³⁵.“ (EBEN, online, cit. 2012-12-04) Není bez zajímavosti, že právě v nově vznikající tržní ekonomice České republiky byla v roce 1997 pořádána výroční 10. konference EBEN.

Rozvoj teorie podnikatelské etiky a společenské odpovědnosti firem se začíná odrážet i ve vnímání ze strany vrcholových manažerů. Tyto teorie jsou stále častěji implementovány jako součást přirozeného vývoje či strategie firem. V roce 1986 je skupinou 28 manažerů ustanoveno sdružení pod názvem Caux Round Table. Zakladatelem tohoto mezinárodního uskupení je nizozemský podnikatel Frederik Philips, který vlastní stejnojmennou firmu. Hlavním cílem tohoto sdružení je propagování etických norem v podnikání, pořádání konferencí, vzdělávání managementu. Sdružení definovalo Principy odpovědného podnikání, které se skládají ze sedmi základních oblastí, ovlivňujících úspěch v podnikání. Mottem sdružení je věta „Moral Capitalism at work“³⁶. Firmy zde naleznou pravidla týkající se zaměstnanců, akcionářů, zákazníků, dodavatelů, konkurence a komunity.

Devadesátá léta znamenají další institucionální ukotvení podnikatelské etiky. V Bruselu byl zeměmi OECD (1999) podepsán dokument nazvaný „Principles of Corporate Governance“³⁷. Tento dokument obsahuje soubor dobrovolných doporučení v oblasti podnikové správy nadnárodních společností a pokrývá většinu oblastí podnikatelské etiky, zaměstnaneckých vztahů, ochrany lidských práv, životního prostředí, boje proti korupci, konkurenci a zdanění a zájmů spotřebitele. Tato

³³ Pozn. autorky: v originále: *The Moral Dimension – Toward a New Economy*.

³⁴ European Business Ethic Network.

³⁵ „... promote ethics and excellence in businesses, to increase awareness about ethical challenges in the global marketplace and to enable dialogue on the role of business in society.“

³⁶ Překlad autorky: *Morální kapitalismus v praxi*.

³⁷ Překlad autorky: *Správa a řízení obchodních společností*.

doporučení byla formulována se záměrem dát jakýsi nástroj či popsat základní pravidla pro nadnárodní firmy působící v zemích OECD, s cílem nalézt a pomoci jim aplikovat základní pilíře pro odpovědné chování firem.

3.2. ISO 26000:2010

ISO 26000:2010 je součástí mezinárodních standardů, vydávaných Mezinárodní organizací pro standardizaci ISO – International Organization for Standardization. ISO 26000:2010 je označení standardu pro společenskou odpovědnost firem. Tato norma upravuje společenskou odpovědnost podnikatelských subjektů, je dobrovolná a není certifikovaná.

Norma vznikla po 5 letech vyjednávání napříč zájmovými skupinami po celém světě a má za cíl definovat společenskou odpovědnost organizace. Poskytuje návod, jak v souladu s aplikovatelnou legislativou a mezinárodními standardy chování přispívat k udržitelnému rozvoji a blahu společnosti, to vše v souladu s očekáváními zainteresovaných subjektů.

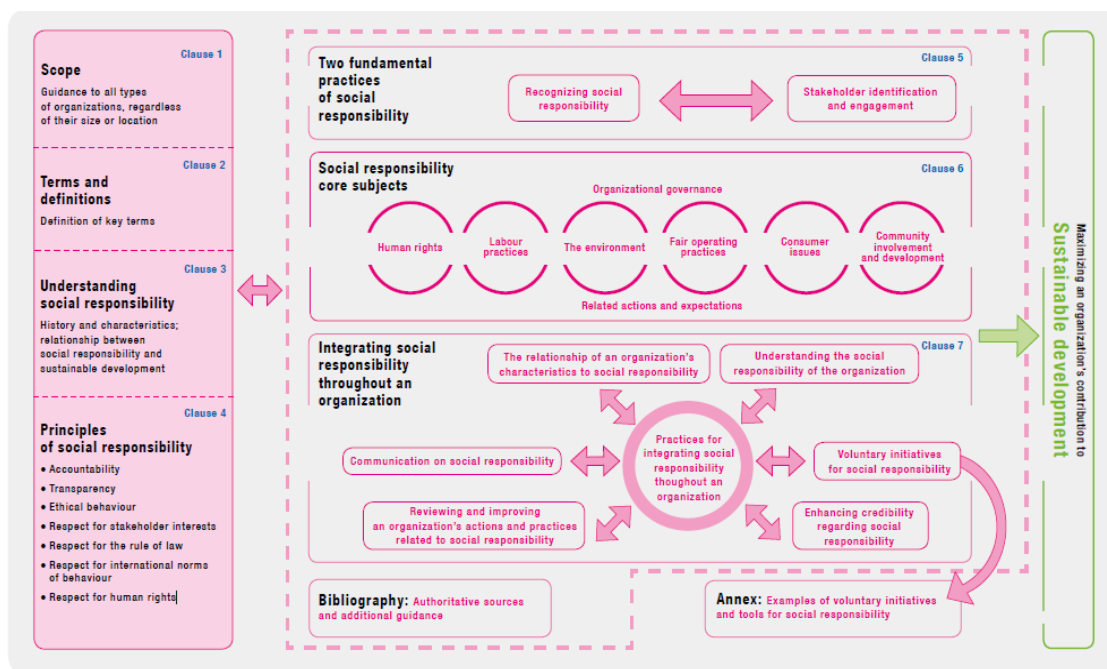
Norma ISO 26000:2010 je určena jak pro organizace soukromého, tak i veřejného sektoru, například neziskových organizací, bez ohledu na jejich velikost či lokalitu. Cílem ISO 26000:2010 je posílit v organizacích odpovědnost za jejich chování a obchodování a tak zvětšit jejich podíl na udržitelném rozvoji. V praxi to představuje začlenění společenské odpovědnosti do všech procesů v organizaci. Přijetím požadavků normy ISO 26000 se organizace zavazují k dodržování pravidel společenské odpovědnosti. Zavedení normy pomáhá organizaci zvýšit její pověst, zlepšit kulturu a angažovanost a produktivitu pracovníků. Odpovědnost za zavedení ISO 26000 a tedy sociální odpovědnost nese nejvyšší vedení a vlastníci organizace.

Norma ISO 26000:2010 stanovuje sedm oblastí společenské odpovědnosti organizací, tedy nejen firem, ale všech subjektů, každé organizace, tedy např. i neziskových organizací:

- Odpovědnost organizace za chování a dopady na životní prostředí;
- Transparentnost organizace v jejích aktivitách;
- Etické chování organizace vždy a za všech okolností;

- Princip stakeholderů znamená, že organizace bere v úvahu zájmy všech subjektů, kterých se její rozhodnutí týkají;
- Respektování legislativy;
- Respektování mezinárodních standardů;
- Respektování lidských práv. (ISO, online, cit. 2013-02-02)

Obrázek 6: Schematický přehled ISO 26000:2010

Zdroj: ISO, online, cit. 2013-02-02

3.3. Vzdělávání dospělých

Jak uvádí Dyrtr: „Úspěch v prosazování etiky jak do mezilidských vztahů ve společnosti jako celku, tak i do praxe podnikatelských a veřejnosprávních organizací je závislý na prevenci, která především spočívá ve výchově. ... Na vysokých školách především ekonomického zaměření, by se výuka měla orientovat na etiku v managementu, která je prevencí neetického chování všech pracovníků. ... Zvláštní

pozornost by se měla věnovat vzdělávání manažerů, kteří jsou pro podřízené vzorem a stimulatorem etických postojů.“ (2006, s. 45)

Citace z knihy *Dobré jméno firmy práci posouvá směrem k manažerskému vzdělávání*. Zde je nutné si připomenout, že Česká republika má uzákoněné celoživotní vzdělávání dospělých, které je spjato s výkonem určitého povolání. Jsou to tradiční profese jako učitelé, lékaři, úředníci státní správy, zdravotní personál, sociální pracovníci atd. Zde se jaksi automaticky předpokládá, že absolvování dalšího vzdělávání může výrazně posílit výkonnost jedince.

Stejný názor má i Nešpor (2004), který upozorňuje na potřebu ukazovat pozitivní příklady občanům i zaměstnancům a neskouznout pouze k formálnímu naučení se etických pouček nebo moralistických frází. Nešpor klade důraz na celoživotní vzdělávání v oblasti etiky a porovnává toto vzdělávání s dříve vyučovanou etikou v hodinách náboženství.

Právě z těchto důvodů je nutné dbát na vzdělávání manažerů, kteří ve vedoucích pozicích určují strategii firmy. Jako stejně nutné vidí vzdělávat lidské zdroje, a to v rámci celé firemní hierarchie. Vzdělávání zaměstnanců a manažerů v oblasti podnikatelské etiky může být svým obsahem a formou celoživotním vzděláváním účastníků.

Zde je možné uvést vhodnou aplikaci distančních vzdělávacích programů nebo pravidelná školení pro zavádění norem kvality ISO 26000:2010. Stejně tak by mělo být etické téma zahrnuto při vstupních školeních nového zaměstnance, v rámci jeho zapracování se ve firmě.

Bláha (2009) nastínil několik základních témat, která by měla být obsahem vzdělávání dospělých v oblasti etiky podnikání a etického vzdělávání managementu:

Cíle a obsah výuky je možné vytyčit např. takto:

- Motivovat k uvažování o etických problémech a souvislostech;
- Popsat předmět etiky, teorie a historie předmětu, základní pojmy;
- Identifikovat význam etiky pro management a podnikání. Klást důraz na význam lidských práv a respektování platné legislativy;
- Rozeznávat etické problémy na úrovni jednotlivce, skupiny, firmy, které nejsou ve shodě s etickým jednáním. Zdůrazňovat osobní zodpovědnost za jednání a činy.

Obecně je možné konstatovat, že každý člověk žije v určitém prostoru, v určitém systému, který ho ovlivňuje a určuje jeho chování či celé modely chování. Je na každém jedinci, aby tento prostor, tuto sféru, neustále kultivoval či se o to alespoň pokoušel. Etické myšlení a postoje a etické chování je záležitost lidí. Na lidech záleží, jakým způsobem bude podnik řízen a jak se bude podnik v konkurenčním prostředí chovat.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo teoreticky zpřístupnit údaje, informace a okolnosti krachů dvou významných firem – Enron a Švarc. Tyto kauzy autorka práce popisovala v prvních dvou kapitolách. Práce byla psána formou případové studie obou kauz a zaměřena byla na zprostředkování informací o chování, jednání a postojích top managementu těchto firem. Práce rovněž poukázala na společenské a legislativní souvislosti obou případů.

V čele těchto firem stáli lidé, kteří byli vnímáni jako inovativní manažeři. Toto byl jeden ze společných rysů obou případů. Stejně tak tito vedoucí pracovníci dokázali, ve velmi krátkém časovém horizontu, dovést firmy až na podnikatelský vrchol. Enron a Švarc byly považovány za úspěšné společnosti a byly oceňovány pro svoji kreativitu i rychlý rozvoj.

Postupem času se ale začala „inovativní image“ těchto podnikatelských subjektů hroutit. V obou kapitolách bylo poukázáno na skutečnost, že manažeři firem překračovali při své práci legislativní a etický rámec. V bakalářské práci byla popsána historie jejich podnikání a události, které vedly ke krachu firem. Paralely lze nalézt i ve způsobu, jakým byli manažeři potrestáni: obdrželi nepodmíněné tresty odnětí svobody.

V případě Enronu byla především americká společnost velmi šokována dlouholetým obcházením zákonů, to vše s posvěcením auditorských firem a bank. Stejně tak bylo šokující zjištění, s jakou arogancí šéfové jednali se svěřenými prostředky akcionářů. Enron byl velmi úzce provázán s politickou elitou země a rovněž si obratně zavazoval novináře a lobbisty.

V případě podnikatele Švarce bylo alespoň částečně zmapováno úsilí ze strany státu v boji proti švarcsystému. Určitě není bez zajímavosti, jak dlouhý časový horizont si vyžádal boj proti pracovním jevům, které Švarc tak masívně uvedl v praxi.

Na konkrétním příkladu Švarce bylo názorně poukázáno na skutečnost, jak je obtížné napravovat legislativní chyby z minulosti. A je možné předpokládat, že vývoj tohoto – dnes již oficiálně zakázaného fenoménu – není u konce. Pravděpodobně se postoje státu k švarcsystému budou měnit, stejně tak, jako se změnily ve více než

dvacetileté historii několikrát. Kauza švarcsystému měla v počátku devadesátých let spíše ekonomický základ, který pramenil z obavy státu z nadužívání daňové výhodnosti při preferování OSVČ nad zaměstnanci. Postupem času je ale možné vysledovat spíše politický aspekt problému, a s tím související stranický pohled na řešení dané problematiky.

Ve třetí kapitole bakalářské práce autorka ve stručném náhledu, popsala základní historické souvislosti a mezinárodní organizace, které působí či vymezují pravidla v oblasti podnikatelské etiky.

Poslední kapitola bakalářské práce byla věnována andragogickým souvislostem tématu se vzděláváním dospělých a možnostem jejich využití v podnikatelských subjektech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BEDRNOVÁ, E. a NOVÝ, I. *Moc, vliv, autorita*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-053-8.

BLÁHA, J. *Podnikatelská etika – předpoklad úspěšného rozvoje organizace*. 1. vyd. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava. Ekonomická fakulta, 2001. ISBN 80-248-0008-X.

CAZES, S. a NEŠPOROVÁ, A. *Transformace trhu práce a střední a východní Evropy*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. ISBN 80-86552-78-0.

DYTRT, Z. *Dobré jméno firmy*. 1. vyd. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86851-45-1.

DYTRT, Z. a STŘÍTESKÁ, M. *Efektivní inovace. Odpovědnost managementu*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2771-1.

HROMKOVÁ, D., HUK, J., KLUGEROVÁ, J., KOČKOVÁ, A., PAULOVČAKOVÁ, L. a VACÍNOVÁ, T. *Jak vypracovat bakalářskou práci a diplomovou práci*. 4. vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2012. ISBN 978-80-7452-024-2.

HŮLA, J. *Milionářem v Čechách I*. 1. vyd. Praha: Fajma, 1992. ISBN 80-85374-09-9.

KAMBERSKÝ, P. *Pocta panu Švarcovi*. Hospodářské noviny. 10.02.2009, roč. 53, č. 28, s. 8. ISSN 1213-7693.

JIRSOVÁ, M. *Nečas: švarcsystém bych povolil všem do roku 2011*. Hospodářské noviny. 10.02.2009, roč. 53, č. 28, s. 3. ISSN 1213-7693.

JOKLOVÁ K. a RYŠAVÁ, J. et al. *Zaměstnávání cizinců a vysílání pracovníků do zahraničí*. 1. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2009. ISBN 978-80-7357-437-6.

KLUSOŇ, V. *Moderní korporace v soudobém kapitalismu*. 1.vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2009. ISBN 80-86729-46X.

KOTÝNKOVÁ, M. *Trh práce na přelomu tisíciletí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Oeconomia, 2006. ISBN 80-245-1149-5.

- KOVÁŘ, P. *Spadla klec*. Reflex. 1994, roč. 5, č. 44, s. 8-10. ISSN 1213-8991.
- KRNÁČOVÁ, A., NEŠPOR, Z. R. et al. *Co se stane, když se zhasne. Dvě podoby české privatizace*. 1.vyd. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-110-5.
- PUTNOVÁ, A. a SEKNIČKA, P. *Etické řízení ve firmě*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1621-3.
- RŮŽIČKOVÁ, G. *Mrtvý brouk Švarc*. Týden. 2005, roč. 3, č. 13, s. 49. ISSN 1210-9940.
- ZDRAŽILOVÁ, D. *Udržitelné podnikání*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Oeconomia, 2011. ISBN 978-80-245-1833-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- BABIAK P. and HARE R. *Snakes in suits: when psychopats go to work*. 1st. ed. New York: HarperCollins Publishers Inc, 2006. ISBN 978-0-06-114789-0.
- LUKNIČ, A. S. *Štvrtý rozmer podnikania - etika*. 1.vyd. Trenčín: SAP- Slovak Academic Press, 1994. ISBN 80-85665-30-1.
- NISKANEN, W. A. *After Enron: lesson for public policy*. 1st. ed. New York: Lanham Rowman Littlefield Publishing Group Inc, 2005. ISBN 0-7425-4433-8.

Seznam použitých internetových zdrojů

- ACKMAN, D. *Enron The Incredible*. [online] 15.01.2002. [cit 2013-01-29]. Dostupné z: <http://www.forbes.com/2002/01/15/0115enron.html> 05.07.2006. [cit 2012-12-29].
- ANDERSON, K. *How Enron played the media*. [online]. 13.02.2002. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1817445.stm>
- ASSOCIATED PRESS. *Enron founder Ken Lay died of heart disease*. [online] 05.07.2006. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: http://www.msnbc.msn.com/id/13715925/ns/business-corporate_scandals/t/enron-founder-ken-lay-dies-heart-disease/

A-Z CITÁTY. *Tomáš Baťa*. [online]. 2013. [cit 2013-02-10]. Dostupné z: <http://azcitaty.cz/citaty/tomas-bata/>

BBC. *Kenneth Lay A Fallen Hero*. [online] 24.01.2002. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1779445.stm>

BBC. *Q&A: The Enron case*. [online] 05.07.2006. [cit. 2013-02-02]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3398913.stm>

BBC. *1989-2001: Enron and Washington*. [online]. 2012. [cit. 2012-12-28]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/business/2002/enron/timeline/5.stm

CELESTE, E. *The claim game*. [online]. 04.04.2002. [cit 2012-12-02]. Dostupné z: <http://www.dallasobserver.com/2002-04-04/news/the-claim-game/2/>

COLE, R. *Gas Pipeline Giant Agrees To Merge*. [online]. 03.05.1985. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1985/05/03/business/businessspecial3/0585ENRON.html>.

COMMITTEE ON GOVERNMENT REFORM. *Background on Enron's Dabhol Power Project*. [online]. 22.02.2002. [cit. 2012-12-27]. Dostupné z: http://www.finance-mba.com/Dabhol_fact_sheet.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrný počet zaměstnanců v národním hospodářství v ČR*. [online]. 2012. [cit. 2012-12-16]. Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0502.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Souhrnná informace za rok 2011 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců*. [online]. 2012. [cit. 2012-11-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/http://www.mpsv.cz/files/clanky/13355/potirani_cerne_prace_2011.pdf

DAILY MAIL REPORTER. *Heartbroken' former Enron CEO faces agonising wait to see if he is allowed out of prison to attend his son's funeral*. [online]. 2012. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1353455/Enron-son-dead-Ex-CEO-Jeffery-Skillings-son-JTs-overdose-break-up.html>

EBEN. *About EBEN*. [online]. 2012. [cit 2012-12-04]. Dostupné z: <http://www.eben-net.org/>

ENCYCLOPEDIA OF BUSINESS. *References for business*. [online]. 2013. [cit 2013-02-04]. Dostupné z: <http://www.referenceforbusiness.com/biography/F-L/Lay-Ken-1942.html>

ENRON. *Enron Annual Report 1998*. [online]. 1999. [cit. 2012-11-25]. Dostupné z: <http://picker.uchicago.edu/Enron/EnronAnnualReport1998.pdf>

HNÍZDIL, J. *Politici psychopati nás vedou ke zkáze, možná i válce*. [online]. 2012. [cit 2012-12-09]. Dostupné z: <http://www.peceoseniory.cz/informace-a-zajimavosti/jan-hnizdil-politicti-psychopati-nas-vedou-ke-zkaze-mozna-i-k-valce/>

IHNED. *Drábek chce zpřísnit podmínky pro podnikání cizinců v Česku*. [online]. 25.07.2010. [cit. 2012-11-22]. Dostupné z: http://byznys.lidovky.cz/drabek-chce-zprisnit-podminky-pro-podnikani-cizincu-v-cesku-plf-/firmy-trhy.asp?c=A100725_143548_firmy-trhy_mev

IHNED.CZ. *Nečas: Kontroly zaměřené na švarcsystém by měly skončit, postrádají smysl*. [online]. 27.10.2012. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-58168810-necas-kontroly-zamerene-na-svarcssystem-by-mely-skoncit-postradaji-smysl>

ISO. *ISO 26000 - Social responsibility*. [online]. 2013. [cit. 2013-02-02]. Dostupné z: <http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm>

KRUGMAN, P. *Eleven and counting*. [online]. 14.12.2001. [cit 2012-12-29]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2001/12/14/opinion/eleven-and-counting.html>

LIDOVKY.CZ. *Kontroly švarcsystému šikanují poctivé, stěžují si firmy*. [online]. 31.05.2012. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: http://byznys.lidovky.cz/firmam-se-nelibikontroly-svarcssystemu-pry-je-odnasi-jen-poctivi-py8-/firmy-trhy.asp?c=A120531_141813_firmy-trhy_rka

LIDOVKY.CZ. *Nejhorší zákon roku? Podle firem vyhrává postih švarcsystému* [online]. [cit. 2013-01-01]. 24.05.2012. Dostupné z: http://byznys.lidovky.cz/nejhorsi-zakon-roku-podle-firem-je-to-postih-svarcssystemu-pap-/firmy-trhy.asp?c=A120524_144814_firmy-trhy_rka

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2011*. [online] 2012. [cit 2012-12-19]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/12927/Analyza_zamestnanost_2011.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Souhrnná informace za rok 2011 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců*. [online] 2012. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13355/potirani_cerne_prace_2011.pdf

NOVINKY.CZ. *Vláda vytáhla do boje proti švarcsystému.* [online]. 27.01.2012. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kariera/257308-vlada-vytahla-do-boje-proti-svarcssystemu.html>

OECD. *Principles of Corporate Governance.* Paris:OECD. [online]. 2012. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dataoecd/32/1831557724.pdf>

OPPEL, R. *Enron's collapse: the overview; despite warning, Enron chief urged buying shares.* [online]. 19. 1. 2002. [2013-02-04]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/01/19/business/enron-s-collapse-the-overview-despite-warning-enron-chief-urged-buying-of-shares.html?pagewanted=2&src=p>

PARLAMENTNÍ LISTY.CZ. *Kužel: Švarc systém je třeba jen upravit. Štěch kroutí hlavou.* [online]. 04.04.2010. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Kuzel-Svarc-system-je-treba-jen-upravit-Stech-krouti-hlavou-162561>

PRAVEC, J. *Drábek jde proti švarcsystému. Zvýší počet kontrol i pokuty.* [online]. 13.07.2011. [cit. 2013-01-01]. Dostupné z: <http://ekonom.ihned.cz/c1-52284490-ekonom-cz-drabek-jde-proti-svarcssystemu-zvysi-pocet-kontrol-i-pokuty>

RISKGLOSSARY.COM. *Enron Debacle.* [online]. 2012. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: <http://www.riskglossary.com/link/enron.htm>

SARBANNES-OXLEY ACT. *Sarbanes-Oxley Act Summary and Introduction.* 2002. [online]. 2003. [cit 2012-12-26]. Dostupné z: <http://www.soxlaw.com/introduction.htm>

SHERRON WATKINS. [online]. 2012 [cit 2012-12-26]. Dostupné z: http://www.sherronwatkins.com/sherronwatkins/Welcome_to_SherronWatkins.com.htm

ŠTĚTKA, J. *Ten, který rozjel švarcsystém a skončil na dlažbě.* [online]. 15.07.2011. [cit. 2012-11-04]. Dostupné z: <http://ekonom.ihned.cz/c1-52306170-ten-ktery-rozjel-svarcssystem-a-skoncil-na-dlazbe>

THE WHITE HOUSE. *President Bush Signs Corporate Corruption Bill.* [online]. 30.07.2002. [cit. 2012-11-26]. Dostupné z: <http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/07/20020730.html>

THE WHITE HOUSE. *Radio address of the President to the nation.* [online]. 20.07.2002. [cit. 2012-11-25]. Dostupné z: <http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/07/20020720.html>

TIME. *Behind the Enron Scandal.* [online]. 2012 [cit 2012-12-28]. Dostupné z: <http://www.time.com/time/interactive/0,31813,2020911,00.html>

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE. *Směrnice Evropského parlamentu a rady 2006/43/ES*. [online]. 09.06.2006. [cit. 2012-12-31]. Dostupné z: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:157:0087:0087:CS:PDF>

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociálně ekonomické postavení osob samostatně výdělečně činných ve společnosti*. [online] 2006. [cit 2012-12-11]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_199.pdf

WATKINS, S. *Alleged Sherron Watkins August 2001 Letter to Enron CEO*. [online] 2012. [cit. 2012-12-29]. Dostupné z: <http://www.docstoc.com/docs/39313466/Alleged-Sherron-Watkins-August-2001-Letter-to-Enron-CEO>

WEIL, J. *Energy Traders Cite Gains, But Some Math Is Missing*. [online]. 20.09.2000. [cit. 2012-12-2]. Dostupné z: <http://online.wsj.com/article/SB105545983187165000.html>

WIKIMEDIA COMMONS. *Enron stock price from August 23, 2000 to January 11, 2002*. [online] 2012. [cit 2012-12-11]. Dostupné z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:EnronStockPriceAug00Jan02.jpg>

ZÁKON Č. 1/1991 Sb. *Zákon o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 31. 12. 1991. s. 1. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2413>

ZÁKON Č. 367/2011 Sb. *ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů*. In.: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2011, částka 128, s. 4637. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6052>

ZÁKON Č. 369/2000 Sb. *ze dne 14. září 2000, kterým se mění zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů*. In.: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2000, částka 99, s. 4695. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3487>

ZÁKON Č. 427/2010 Sb. *ze dne 21. prosince 2010, kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů*. In.: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2010, částka 148, s. 5522. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5856>

ZÁKON Č. 435/2004 Sb. *ze dne 23. července 2004, kterým se mění zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů*. In.: *Sbírka zákonů, Česká*

republika. 2004, částka 143, s. 8270. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vývoj ceny akcií Enronu v období srpen 2000 – prosinec 2001.....	17
Obrázek 2: Síť vlivu Enronu	19
Obrázek 3: Finanční dary Enronu v letech 1989-2001 do Washingtonu.....	20
Obrázek 4: Osobnosti roku 2002: Sherron Watkins z Enronu.....	24
Obrázek 5: Úvod dopisu Layovi.....	24
Obrázek 6: Schématický přehled ISO 26000:2010.....	50

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vlastnosti a rysy psychopatů.....	28
Tabulka 2: Správní delikty pro fyzické osoby dle § 139.....	37
Tabulka 3: Správní delikty pro podnikající fyzické osoby a pro právnické osoby dle § 139.	37
Tabulka 4: Počty živnostenských oprávnění vydaných v období 2009-2011 zahraničním občanům.....	39
Tabulka 5: Podíl osob samostatně výdělečně činných na celkové zaměstnanosti v roce 1993 a 2004	43

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Zdenka Tluková

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: Kombinované studium

**Název práce: Big boss, big trouble - velcí "šéfové", kteří nedopadli dobře ...
(kupř. K. Ley a spol. Enron, B. Madoff, příklady z ČR i odjinud)**

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 46

Počet titulů českých použitých zdrojů: 17

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 3

Počet internetových zdrojů: 48

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Beňo